

MODRA PTICA LETO XI.

LETO 1939/40

ŠTEV. 4

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša din 100.—. Posamezna številka din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemaajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Ulica 29. oktobra (prej Rimska cesta) št. 1. Telefon 3163. Št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 4. ŠTEVILKE

MAREC

Fran Eller: Škrat
ženitnina

Miško Kranjec: Zapiski iz mladosti

Vladimir Bartol: Na oddihu

Aleko Konstantinov: Baj Ganjo na praški razstavi

Milena Mohoričeva: Studija o Milčinskem

Razno

ŠKRAT

FRAN ELLER

*Šel v bukovje sem streč, kaj dela detel
in kos, če gnezdo že bi pletel rad,
pa čuk na veji, kóga sem naletel?
Sam škrat je bil, hudiču polubrat.*

*Za štorom vznak slonel na škopu trave
in v soncu prste si je zmrzle grél,
rogat in skuštran, izpod pazhe rjave
piščal molela v luč je gladko cev.*

*Uróčena so v krogu debila toga
strmela vanj in sanjala pomlad
in cvet mu je brstel na robu roga,
ah ne, metuljček tam je krilil zlat.*

*Pa segel zdajci škrat je po piščali
obéroč s pravo v smeh in z levo v jok,
in česar niso pred, koj vsi so znali,
piščalkarjev na mäh bil živ je log.*

ŽENITNINA

FRAN ELLER

*Pognil mize tri bogate
bil ljubici sem tihi z daljnih zvezd...
nje bilo ni... pa sem naročil svate
si bučne v dom od bližnjih cest.*

*In plala srca nam po svoje
in pesmi so ubirale jih v sklad,
pa če kak vrč je šel na dvoje,
koj s celim bratu je priskočil brat. —*

*A že se mrak za mize spušča,
v oči nam škili, sili v glas in smeh,
pred prag jih spremim svate in brez trušča
obrnem ključe tri v dvereh.*

*Nič govora, ni več koraka ...
zdaj v naslonjak se stisnem k peči v kot —
le ura stara še tiktaka,
mrli v žerjavico za hlodom hlod —*

*jaz pa na zadnji ženitnini
pod krov samoto ljubico peljám
in s sanjami in upi in spomini
lepo ko s svati se navdam.*

ZAPISKI IZ MLADOSTI

MIŠKO KRANJEC

1. Pismo v nebo.

Ti zgodbi mi je pripovedovala žena. Na eni strani posegata v svet otroka, na drugi pa v svet učitelja. Ta dva svetova pa se redko srečata. Zakaj to, kar hoče učitelj in kako si to predstavlja, ostane otrokom vedno tuje, tuje pa ostane tudi učitelju vse, kar otrok hoče, vidi, dožema in občuti. Kljub temu je učitelj prepričan, da ga otroci razumejo, upoštevajo in oprime se najbolj čudovitih metod. Ampak otroci gredo mimo njega kakor mimo zaprte kapelice sredi polja; morda pokukajo skozi motno steklo, morda pozdravijo, noter pa ne stopijo, da bi molili, ker jih je strah.

Novi nadzornik je imel nastopno predavanje. Mož je poslednja leta učil v mestecu, kjer je z otroki govoril v deminutivih, da je delalo vtis, kakor bi se otroci šele začeli učiti govoriti. To je bilo razumljivo, saj so bili otroci večinoma uradniški, krhki in lepo oblečeni, pri katerih so bili v šolskem letu najvidnejši mejniki Miklavž, božič in podobni prazniki. Kot nadzornik je ta učitelj padel na vas, kjer je strmelo vanj pet in trideset neostriženih, neumitih buč, začudeno in skoraj sovražno, ker jih moti tuj človek, ko so se svojemu učitelju že vsaj malo privadili. Z muko so si prvo leto vtepli v glavo, da je palica, nad katero stoji pika, i, da je enkrat ena ena, da pa je ena in ena dve. Ampak naposled je vse to šlo in počasi so dojeli celo smisel tega, kar so brali, in navadili so se kracati na papir sicer čudovite črke, kakor bi jih pisal s krampom ali pa z omelom, toda te svoje črke so začudo lahko prebrali. Pisali so naloge, toda učitelj je bil toliko uvideven, da jim je dal opisati bodisi živali, bodisi pomlad ali zimo. A še to jim je delalo preglavice. Na priliko opisati štorokljo. Štorokljo vidiš vsak dan, bela je in črne peruti ima. Za rep pa so že bili v negotovosti. Vrh tega nekateri niso vedeli, ali ima zobe ali ne. Dva sta rajši napisala, da ima zobe, kar sta sklepala po tem,

ker je žabe. Vsi pa so vedeli, da štorclja prinaša otroke, čeprav tega niso nikdar videli; vendar je bilo to tako gotovo, kakor je pokončna palica s pičico na vrhu pomenila i. Tako je rekel učitelj in tako mora biti. Nekaj malega so v odmoru o tem razpravljali in eden je trdovratno dognal:

»Figo jih nosi! Kako naj bi jih nosila, saj so pozimi tudi majhni otroci; štorcelj pa tedaj vendar ni pri nas. Mi smo prav lani pozimi imeli otroka. — Zakaj so potem ata in mama na svetu, če bi štorclja nosila otroke?«

To je bilo res, toda naloga je naloga in treba je napisati tako, kakor bi bilo vse hudo res, in tako, da bo učitelj zadovoljen. Naj pa bo, če on veruje v take stvari!

Prav isto je z zimo. Otroci so morali z veseljem omeniti mraz in sneg, ker je tako želel učitelj. To pa zato, ker so potem lahko pisali, kako veselo se lahko pozimi smučaš in sankas. In da lahko vzklikneš na koncu: Juhee! Kako veselo je pozimi!

»Figo se sankas,« je dejal eden. »Če se, jih pa doma zato izkupiš po zadnjici nič koliko. Kdo ti bo pa dal čevlje za sankanje?«

Zato so bili iz srca napisani samo stavki kakor: Sneg je bel in hladen in mehak. Pozimi je mrzlo. Ptice gladujejo, zato jim nosimo drobtine. Ne, poslednji stavek je že spadal v šolo. Kakšne drobtine pa, saj ni kruha pri hiši in če ni kruha, ne more biti drobtin! Peterka je celo hodil krast drobtine s ptičjega krmišča, kamor je učitelj nosil cele kose zemelj in kruha. In to je bil edini kruh, ki ga je Peterka jedel.

Ampak to ni važno; važno je, da je učitelj z nalogo zadovoljen.

Ko je torej prišel novi nadzornik in so se v razred vsuli mnogi učitelji, ki bodo poslušali, kaj zna nadzornik in kaj znajo otroci, so le-ti bili preplašeni. Velike sinje oči, ki sicer ne žele nikomur nič žalega, so nekam zlokobno obvisle na gospodi spredaj. Ne, kaj dobrega se iz vsega tega ni moglo izcimiti; prenekateri si bo zaslužil zaušnico, kakor hitro se ti gospodje poberejo. Zlasti še, če jih bodo skušali spraševati. Svojega učitelja kolikor toliko poznaš in veš, kaj hoče. Ko mu poveš tisto, je zadovoljen in pravi:

»Vidiš, saj znaš, če hočeš.«

S to tujo gospodo pa bo velik križ.

Otroci so gledali zlokobno, vznemirjeno, kakor ujete ptice in občutili, da se stvar ne more dobro končati. Tedaj je rekel nadzornik:

»Otročički, danes se bomo pripravljali za božično nalogo.« Že to, da jih je oslovil z »otročički«, ni moglo kaj prida obljubljati. Njihov učitelj jih je nazival, če že ne s pravim imenom, pa vsaj: smrkovec, smrkclja, tepec, tele, buča, uplede in podobno. Zato so se otroci spogledali, ne da bi sicer okrenili glave.

Potem je nadzornik začel z nežnim, očitno ponarejenim glasom razlagati o božičku. Božič so otroci poznali: pomenil je presek v letu, zato, ker bodo tisti dan tudi na najbolj revni mizi pogače, nekoliko mesa in steklenica vina. Taki prazniki so pač samo zato v letu, da si tudi revež enkrat malo boljših stvari privošči, ker bi sicer bilo preveč žalostno. Takisto je za veliko noč. Božič in velika noč pomenita skratka pogače; nič več in nič manj. Da se je rodil Jezušček, to je bilo zanje že predaleč. Toda take misli so lahko ostale zakopane v srcu, na dan nisi smel z njimi.

Dokler pa je nadzornik govoril sam, je bilo še kar znosno. Otroci so bili voljni poslušati ga magari ves dan; saj se jih vse to ni tikalo. Huje je postalo, ko se je nadzornik obrnil k učencem in poklical prvega:

»No, ti fantek, povej nam, kaj boš ti pisal Jezuščku, kaj naj ti pošlje za božička.«

„Fantek“ je nemo obsedel v klopi, samo oči so se še bolj razširile, vse dotlej, dokler ga ni njegov učitelj poklical:

»Varga, teslo, tak vstani.«

Varga „teslo“ je vstal in izbuljil oči, kakor bi ga gnali na morišče.

Varga je imel očeta in mater v Franciji in vsak mesec sta z mamico enkrat pisarila onim v Francijo; omenila sta, da so živali zdrave, da je lepo vreme, da sta tudi sama zdrava, čeprav mamica često boleha. H koncu pa sta pridejala, naj za božjo voljo oče in mati pošljeta franke, ker jih z mamico tako krvavo potrebujeta. Pismo je obsegalo borih deset vrstic, široko raztegnjenih, pisala sta ga pa ves večer v pozno noč in si ga je večino izmislila mamica ter ga narekovala.

»No, Varga,« je rekel nadzornik prijazno, »povej nam, kaj boš ti pisal Jezuščku, da naj ti pošlje za božička?«

Varga je bil preplašen; zdaj se je kesal, da ta dan ni obležal doma bolan. Vedel je, da je kazen neizbežna. Ker pa je bil že tu in ker se kazni ne bo mogel več izogniti, si je želel samo, da bi čim prej sedel in imel mir, da bi se lahko prepustil sanjam.

»No, kar povej,« ga je bodril nadzornik, »nič se ne boj. Torej, kaj bi rad imel?«

Varga se ni oziral po nikomer; vedel je samo, da je treba odgovoriti in ker sta pač sinoči pisala z mamico v Francijo, mu je še zdaj zvenelo v mislih in je z obupom v očeh rekel:

»Franke.«

Otrokom se je zdel odgovor sprva dosti pameten in blagrovali so Varga, da je tako pametno odgovoril. Toda ko so se učitelji zadaj nasmehnili in ko je bil nadzornik v očitni zadregi, se je razred prihulil in se tudi sam nasmehnil, vendar trudno in obupno. Če ta odgovor ni dober, kaj naj šele oni rečejo?

Nadzornik pa ni obupal nad Vargo, temveč rekel:

»No, dobro, Varga. Lahko bi si želel denar, vendar Jezušček otrokom ne pošilja frankov, temveč drugačne darove. Recimo oblekco, igračke, cukrčke.«

Pri vsaki stvari, ki jo je omenil nadzornik, se je Varga bridko kesal, da ni sam kaj takega znil. Oči so se mu skalile. Toda kaj je pomagalo, če je zdaj, ponavljajoč za nadzornikom, želel vse to! Bilo je prepozno. Kakor na smrt obsojen je naposled sedel in se zazrl skozi okno, kjer je snežilo in kjer je blatno, trudno nebo viselo nizko sklonjeno nad kmečke hiše, iz katerih se je kadilo, kjer so matere pripravljale skromen obed: zelje in cel krompir.

Drugim je bilo kaj lahko; drugi so želeli vse tisto, kar je prijalo nadzorniku, samo želji po denarju so se ognili v velikem loku. In glej, kakor nadzornik, tako so tudi učitelji bili nad vse zadovoljni z uspehom.

Ko so učitelji z nadzornikom odšli, so se otroci oddahnili in planili iz klopi. Samo Varga je obsedel kakor ubit. Dobro je vedel, da opoldne ne pojde domov z drugimi, temveč bo zaprt in da si mora zadnjico pripraviti, da bo drugič vedel, kaj je treba pisati Jezuščku.

Ko je potem učitelj sam prišel v razred, je Varga nemo strmel skozi okno; nobena stvar na svetu ga ni mogla več zanimati. Učitelj pa se ni brigal za to zadevščino; dolgo je pripovedoval druge stvari. Šele tik pred koncem je rekel:

»No, Varga, teslo! Vstani!« Varga je vstal. »Prav franke si si moral želeti. Na potico bi se spomnil, na obleko, igračke. Franke prosi!« je govoril učitelj. »Kakor bi v nebesih imeli franke. Sedi. Bedak ostane bedak, pa ga še tako dobro uči. Sedi, da te ne premlatim, da boš drugič vedel, biti pametnejši, če kdo pride. Ravno tebe je moral iztakniti, ker si že tako neumno buljil vanj. — V ostalem, mi bomo drugo nalogo pisali; že vidim, da bi ga polomili pri takih stvareh. Kmet je kmet in takim stvarjem ne bo nikdar kos.«

Varga se je vrnil domov poklapan. Izkazal se je, da je najbolj neumen v razredu. O tem ni dvoma.

Vendar se je vsa zadeva kolikor toliko dobro iztekla. Razen Varge so bili vsi zadovoljni z uspehom, kakor nadzornik tako razred in njihov učitelj. Varga pa je tako nepomembno bitje na svetu, da se nanj pač nihče ne more ozirati. Sicer pa bo že gledal, da bo drugič pametnejši.

2. Kost.

Ta zgodba je iz tistih lepih krajev, ki jih imenujemo Slovenske gorice. Tam so mnogi vinogradi in ako pridete jeseni v te kraje, je kaj veselo in lepo: orumenelo listje trt, dišeče grozdje, klopotci, ki ropotajo na vsakem hribu, sinje nebo in nasmejana dekleta, majavi kmetje, prihajajoči iz zidanic, gosposki obiski iz mest. Vse to dela dokaj pestro podobo teh krajev. Toda pozimi vsega tega ni. Pozimi ostanejo samo valoviti hribi z gozdovi, z njivami, s koljem po vinogradih in z raztresenimi hišami kakor po hribih tako po jarkih, in blede nebo. Ostane pa tudi revščina.

Revščina? Povsod po svetu ta čudovita revščina, ki ji ne veš izvira in ne vidiš nikjer njenega konca. Ko hodiš po teh krajih, se ti zdi, da tu ne more biti revščine. Saj so hiše vendar tako redke in pravih vasi skoraj ni. Samo njive, travniki, gozdovi, vinogradi. Povrhu se na vrhuncih teh hribov tu pa tam razgledujejo lepe, gosposke hiše.

Da, ampak na kraju vinogradov so zidanice z viničarji in po jarkih so kočje želarjev. Po tistih jarkih je blato, kadar posije pomladno sonce ali kadar pride jesen z dežjem. Toda blato je minljivo, sonce ga posuši in ljudje si izhodijo ozke gazi. Revščina pa ostane; ne, sonce ga ne vzame, ljudje je ne morejo odpraviti. Razpeta je nad kočami želarjev in nad viničarijami, kakor je povsod razpeto blede zimsko nebo.

Bilo je po božiču, ko mi je žena pripovedovala o štajerskih kolinah. In bil je čas, ko so otroci bogatih kmetov ali pol gosposki otroci pri-
našali v šolo klobase ali kos mesa in bel kruh. V odmoru so privlekli izpod klopi to svoje bogastvo, ki je širilo prijeten vonj po vsem razredu, vzeli v roke klobaso ali meso in kruh in se sprehajali po razredu. Zada-
j sedijo otroci viničarjev in želarjev.

»Koliko otrok vas je pri hiši?«

»Devet.«

»Pa vas?«

»Sedem.«

»Ali imate krave?«

»Ne, kozo imamo.«

»Kaj ste zajtrkovali?«

»Juho.«

»Ali si si prinesla kaj v šolo?«

Dekletce gleda začudeno. »Si nisi prinesla kruha?«

»Saj ga nimamo.«

Eno uro daleč je prišla. Šla je zdoma morda že ob desetih. Ko se vrne, bo večer in sedli bodo k revni večerji, ki bo najbrž spet samo juha. Toda še hvala bogu za juho, ki je topla.

»Koliko sob imate, kjer spite?«

Otrok začudeno: »Eno.« Da, saj bi to lahko vedela. Povsod po svetu je tako. Saj vsako leto dela zdravniške izkaze, kjer se vprašuje po sobah in kjer brez odgovora otrók lahko mirno napiše: eno sobo. Pa jih bodi potem pet ali deset v hiši. Če je prostora za pet, mora biti za deset.

Potem je nekega dne opazila otroka, ki je sklonjen nekoliko pod klop glodal kost gnjati.

»Kaj imaš?«

»Kost,« je odvrnil otrok.

»Spravi to med uro, sicer ti vzamem in vržem ven.«

Otrok je spravil kost pod klop in ves rdeč gledal v učiteljico, ki je sedela za mizo in razlagala. Morda je mislila na kost, od katere se je moral tako nasilno ločiti, ko je še ni do kraja ogloidal.

Čez dobrih pet minut se je sklanjal pod klop za njim drug učenec.

»Kaj ješ?«

Otrok je preplašen vstal in tiščal roke pod klop.

»Pokaži! Kaj imaš?«

Ves rdeč je privlekel otrok izpod klopi veliko kost.

»Kaj je danes, da imate vsi take kosti v šoli? Saj sem jo že prej videla pri Vargazonu. Ali je kak praznik, da ste si vsi prinesli gnjati v šolo?«

Otroci so molčali, prepričani, da je tako najbolje; saj bo učiteljica nemara prenehala poizvedovati in bo zadeva rešena.

Toda učiteljica je vstala in šla po razredu. »Pokaži, Kukovec, to kost.«

Kukovec je prepaden vstal in se preplašeno zazrl v učiteljico. Zdaj ni bilo več mogoče rešiti se. Nesreča je bila tu.

»Kje imaš kost?«

»Nimam je.«

»Kako da je nimaš? Saj si jo še malo prej glodal!«

»Da, pa sem jo dal Horvatu.«

»Kdaj si jo dal?«

»Pravkar.«

»Pokaži, Horvat!« In Horvat je privlekel izpod klopi veliko kost, ki je bila že vsa oglodana. Otroci so negibni pričakovali.

»Zakaj si jo dal Horvatu? Kaj je njegova?«

»Ne.«

»Zakaj pa?«

»Da tudi on malo gloda.«

Učiteljica je gledala otroke. Tedaj se je dvignil eden in dejal:

»Gospa, to kost smo že vsi glodali. Zdaj jo ima zadnji.«

Učiteljica je presenečeno gledala. Nato je samo vprašala:

»Kdo jo je pa prinesel?«

»Jaz,« se je oglasil eden bogatih. »Pa sem jim dal, naj malo glodajo.«

V razredu je bil molk, otroci so čakali obsodbe; kost bo romala ven, ko je niso niti še vsi oglodali. Kaka škoda! Učiteljica pa je rekla:

»Spravi, Horvat, pod klop. Ko bo odmor...« Potem je sedla za mizo in dalje razlagala. Ampak, zdelo se je, da so otroci mislili bolj na kost kot pa na vse zlate besede, ki so jih slišali. Saj je taka kost vendar več vredna.

NA ODDIHU

VLADIMIR BARTOL

(Nadaljevanje)

Po Krassowitzovem odhodu se pogovor med Glorijo in Lovrom dolgo ni hotel prav razviti. Ona je prebolevala razočaranje, on pa je iskal stičnih točk, da bi izrabil priložnost, ko je bil sam z njo. Toda tako daleč sta si bila, da sta venomer pozabljala na sinočnjo bratovščino in se zdaj vikala, zdaj spet tikala.

Ob slehernem koraku je Glorija nemirno pogledala proti vratom. Krassowitza ni bilo od nikoder. Lovro se ji je zazdel pust in dolgočasen. Najrajši bi ga bila pustila in odšla sama domov, da bi se lahko nemoteno predala svojim trpkim mislim.

Na vse načine se je trudil, da bi ujel njeno pozornost. Pripovedoval je o sebi, o svojem delu in o svojih načrtih. Toda ostala je nema in neprizadeta.

Končno je izigral svojo poslednjo karto.

»Ko bi se človek ne moral ukvarjati s temi bedastimi dnevnimi malenkostmi! Uredniki zahtevajo, da jim napišeš zdaj to, zdaj ono, za svoje pravo delo pa ne najdeš nikoli časa.«

»Kaj pa je to vaše pravo delo?« je vprašala kar tako, le da bi nekaj rekla.

»Že dolgo imam neko dramo v zasnutku. Hotel bi prelomiti s staro šaro in pokazati, kako si zamišljamo mi mladi duh nove stvarnosti.«

»Dramo pišete?« je vprašala Glorija. Bilo je ta večer prvič, da je Lovro začutil v njenem glasu resnično zanimanje.

»Da, nekaj povsem modernega. Socialen problem. Problem rodbine ob prelomu dveh generacij.«

»To me pa zares zanima. In kakšna bo vsebina?«

Lovrova fantazija je prejela spodbuden sunek.

»Zamislite si eno izmed naših običajnih meščanskih rodbin. Za prijazno kuliserijo temno, mračno vzdušje, kot da si v ječi. Oče — okruten tiran, mati zavoljo spodobnosti in ljubega miru — domača sužnja. Otroci: dva sinova in hčerka. Starejši se je uprl in pobegnil v svet. Govoré, da živi pustolovsko življenje. Mlajši se je podal. Na pol idiot, na pol pobožnjak, cigar dnevna filozofija je: ne upiraj se zlu. Hčerka

pa je vsa iz mesa in krvi, živi z duhom časa, trpi z materjo in se bori zoper tiranskega očeta... Pa čemu bi vam vse to pripovedoval...»

Glorijine oči so zadobile čudovit sijaj. Ali ni bila tudi sama doživela v svoji rodbini podoben prelom? Kako imenitno bi se dala igrati podobna vloga!

»Pazi, tikava se,« je dejala. »Kar nadaljuj. Snov je zares močna.«

Lovro, ki še pred petimi minutami ni imel pojma o vsej tej stvari, je z veseljem razpredal dalje svoje misli. Bilo mu je, kot da bi stal nekdo za njim in mu šepetal besede, ki jih je potem sam izgovarjal.

»Drama se začne v trenutku, ko se sin pustolovec vrne, da obračuna z očetom, ki je kriv njegove zgrešene poti.«

»Kakšna vloga prav za prav pripada hčerki?«

»V starem smislu bi se temu reklo: osrednja, glavna vloga. Toda prav s temi pojmi hoče nova stvarnost enkrat za vselej pospraviti. V tem smislu so vse vloge enako važne. Kakor življenje, če ga gledaš v duhu novega realizma, ne pozna ne junakov, ne postranskih oseb, marveč mu je sleherno človeško bitje enako pomembno in važno, tako ne bo tudi nova dramatika več poznala teh zastarelih razlikovanj.«

»Toda vloge bodo vendar še zmerom ene večje, druge manjše?«

»To se razume. Samo važnost, ki se jim bo pripisovala, bo pri vseh ista.«

»To je čisto pravilno,« je hitro pritrdila. »Vesela sem, da so mi zmerom vsi rekli, da mi manjše vloge ne ležijo... Kako pa, ali si z delom že precej daleč?«

»Kakor se vzame. V nekaterih točkah si še moram priti na čisto, potem bo, upam, steklo vse samo od sebe.«

»Strašno sem radovedna, zares. Ali si že kaj pomislil, komu boš dramo ponudil?«

»To ni važno. Glavno je, da je delo tukaj.«

»Ali misliš, da bi ti ga v teatru sprejeli?«

»Dokler sedijo tam ljudje, ki mislijo v preživelem duhu, me ta problem sploh ne zanima.«

»Toda drama ima vendar smisel šele potem, če je igrana?«

»Brez skrbi. Tisti, ki jo bodo ostvarili, se bodo že našli. Da si le pridem v nekih točkah na čisto.«

Ura se je bližala polnoči. Gostje so drug za drugim odhajali. Krassowitza ni bilo. Lovro je bil na tihem izredno zadovoljen. Tudi Gloriji je odleglo. Saj je bil Lovro prav za prav imeniten dečko. Kakor je bil še mlad, je njegovo ime v javnosti že nekaj pomenilo! In kar je glavno, bil je poln načrtov, ki so ji ponekod prihajali naravnost naproti. Kaj, če bi se skušala oprijeti te bilke?

Morala sta zapustiti klet. Toda domov se jima še ni hotelo. Mraz jima je dobro del, ko sta stopila iz zakajenega lokala na ulico. Šla sta proti Tivoliju in nadaljevala pogovor o gledališču. Oba sta bila približno istih let in toliko stičnih točk je bilo med njima.

»Ali si kdaj pomislil, da bi tudi sam kaj režiral?«

»Seveda. Dolgo se že ukvarjam s tem problemom. Samo v nekaterih točkah si še moram priti na čisto.«

Stavek, da si mora priti še v nekaterih točkah na čisto, ki ga je pogostoma ponavljal, je bil Gloriji posebno všeč. Takó samokritično je

zvenel, skromno in obenem samozavestno. Tiho ga je ponovila pri sebi in sklenila, da ga bo ob prvi priložnosti tudi sama uporabila.

Precej časa sta hodila drug ob drugem po drevoredih. Bila sta v ognjevitih besedovanju in niti opazila nista, kako je postajal mraz vse hujši. Dokler ji Lovro ni ponudil roke, da bi preskočila jarek. Tedaj je opazil, da so ji bili prsti kljub rokavicam vsi prezeblji.

»Saj si vsa premrzla!« je vzkliknil!« »Kar v mesto se vrniva.«

Zavila sta iz parka.

Nenadoma je Glorija dejala:

»Povabim te k sebi na čaj, da se pogrejeva.«

Lovro se je tako prestrašil, da ni bil zmožen ničesar odgovoriti. Ob tako pozni uri ni bil še nikoli sam pri dekletu v sobi. Glorija ga je od strani opazovala in se pri sebi smehljala. Zares, neznansko je bil še mlad.

Molče sta prišla do njenega stanovanja. Pritisnila je na skrit mehanizem in vrtna vrata so se odprla.

»Zdaj pa previdno in tiho,« je zašepetala.

Tega mu ni bilo treba reči. Kakor senca je stopal za njo po vrtu.

Na stopnišču se je spotaknil.

»Pst,« je dihnila komaj slišno.

Ves zbegan je stopil za njo v njeno sobo.

»Posebno spreten nisi videti v nočnih pohodih,« je dejala smejé.

Hitro je pobrala s postelje in s stolov nekaj obleke in perila in ju stlačila v omaro.

»Oprosti, nisem računala s tem, da bom imela nocoj še gosta.«

Šele počasi se je pomiril. Razgledal se je po sobici, ki je bila videti na pol meščanska in na pol boemska. Na mizi je bila vaza s svežimi nageljni, okrog ogledala in na steni pa so bili obešeni šopki suhih rož, ovele priče njenih igravskih podvigov. Na toaletni mizici je opazil nekaj steklenič in škatel.

»To je moj dom v Ljubljani,« je dejala z nekakšno koketno samozavestjo. Prižgala si je cigareto in tudi njemu ponudila. Potem je vzela iz omare samovar in natočila vode za čaj v posodo.

»Čemu pa stojiš?« ga je nenadoma vprašala. Zavedel se je svoje nerodnosti in zardel.

Posadila ga je na zofo in sedla k njemu.

Voda v posodi je začela žuboreti.

»Ali ni prijetno, kadar tako šumi?« je vprašala.

Pritrdil je.

»Lahko je Krassowitzu žal, da ni prišel,« je dejal kar tako.

Glorijo je oblila rdečica. Vso pot se je izogibala, da bi bila omenila njegovo ime. Čutila se je osramočeno in osmešeno, ker ju je bil tako grdo pustil na cedilu.

Lovro je opazil njeno zadrego. Neroden, kakor je bil, jo je skušal potolažiti.

»Meni se kar nekam dozdeva, da naju je pustil nalašč sama.«

Glorija je molčala. Nalila je čaj v skodelici in pozvala Lovro, naj pije.

Gledala ga je. Na njegovem obrazu so bili opaziti znaki prečute noči. Zdel se ji je nebogljén in skoraj zasmihel se ji je. Ganljivo ga je bilo

opazovati, kako je srebal čaj kakor otrok. To utegne biti torej Krassowitzovo maščevanje za to, ker se mu ni bila pred leti podala? V tem trenutku ga je zasovražila.

Lovro je popil čaj in se vzleknil na zofo. Sladka, topla utrujenost ga je prevzela. »Samo za trenutek zatisnem oči,« si je mislil. Toda prijetna dremavica ga je premagala, da je resnično zaspal.

Glorija se je sklonila nadenj. Čisto otroški se ji je zazdel njegov obraz. Pomilovalno se je nasmehnila. Rahlo ga je poljubila na lice in ga pogrnila s plaščem. Nekaj časa je še sedela ob njem in čakala, če se morda ne bo prebudil in šel domov. Ko pa je videla, da postaja njegov spanec zmerom trdnjši, se je slekla in legla v svojo posteljo. Čudne, skoraj smešne so se ji zdele vse te okoliščine. Dolgo se je mučila z raznovrstnimi mislimi. Zakaj ni bilo Krassowitza? Kaj naj počne z Lovrom, ki se je bil očitno vanjo zaljubil? Dokler se ji naposled le ni posrečilo zaspati.

*

Krasno zimsko sonce je sijalo skozi okno, ko se je Lovro prebudil. Ves zmeden je strmel v Glorijo, ki je v pisani jutranji halji pospravljala posteljo, med tem ko je v posodi nad samovarjem veselo žuborela vroča voda. Nekaj trenutkov je potreboval, da se je domislil, kako je prav za prav zašel v ta tuji, novi okoliš. Samemu sebi se je zazdel smešen. To je bila prva noč, ki jo je prespal pri dekletu.

Vrgel je plašč s sebe in se postavil na noge.

»Dobro jutro,« je pozdravil Glorijo.

Zašepetala mu je, naj ne govori na glas, da bi ga ne slišala gospodinja. Na tihem jo je jezilo, da bi jo utegnili po krivem dolžiti stvari, ki jih ni bilo, če bi se izvedelo, da je prespal fant noč pri njej. »Da bi bil le že enkrat zunaj,« si je zaželela.

Nalila mu je čaja in z vidno nestrpnostjo čakala, da ga je popil. Potem je stopila k vratom in prisluhnila. Razložila mu je, kako se odpirajo vrtna vrata in ga naposled spustila na stopnišče, rekoč mu, naj jo pride ob enih iskat h kosilu. Poslušala je, kako je odhajal po stopnicah, nato je stopila k oknu in gledala, kako bo prišel iz vrta. Ko je videla, da se mu je posrečilo odpreti vrata, je olajšano zavzdihnila.

Nič se ni več ozrl v okna, ko je stopil na ulico. Tesnoba ga je zapustila in ko je hitel proti mestu, bi bil najrajši na glas zavriskal. — — —

Ves tisti dan je Krassowitz zaman iskal Glorijo in Lovra, da bi se bil opravičil za svoj sinočnji izostanek. K Gloriji na dom si ni upal, ker ni poznal okoliščin, v katerih je stanovala. Tudi se je hotel izogniti sleherni možnosti kakšnega neprijetnega srečanja pri njej. Čutil se je zagrenjenega in nezadovoljnega in najrajši bi se bil skril nekam, kjer bi ga nihče ne videl in bi tudi on nikogar ne srečal. — — —

Po kosilu sta krenila Glorija in Lovro proti Šent Vidu. Njej se je ponovno stozilo po Krassowitzu in Lovrova družba ji je bila skoraj odveč. Že zjutraj, ko je še Lovro ležal pri njej, je na tihem upala, da bo prišel in se opravičil. Trepetala je od bojazni, da bi ne našel Lovra pri njej, obenem jo je navdajala taka misel s sladkim zadoščenjem.

Ko je bil Lovro odšel, se je hitro oblekla in čakala, pripravljena za odhod, vse dotlej, da je morala h kosilu v menzo. Bila je poparjena in razočarana in si na tihem želela, da bi Lovro ne prišel. Toda prišel je

točno in njeno prvo vprašanje je bilo, če morda ni spotoma srečal Krassowitza.

Nejevoljno je zanikal.

Medtem se je bila namreč v njegovi notranjosti izvršila korenita izprememba. Vse dogodke minulega večera je bil ta čas, ko je bil sam, dodobra preudaril in si jih po svoje raztolmačil. Zakaj se Krassowitz ni bil vrnil? Ali se ni morda ustrašil, da bi bil v boju za Glorijo njemu podlegel? Verjetno se je hotel izogniti ponižujočemu porazu in se je zato rajši sam pravočasno umaknil. To, da ga je bila Glorija tako na lepem povabila k sebi, je bil že snoči razumel kot nedvoumen namig njene čustvene prizadetosti, čeprav se je bil iz nekakšnega sramu tej misli upiral. Noč je prespal z dekletom v njeni sobi, zatoorej se mu je zdelo samo ob sebi umevno, da je Glorija odslej pripadala njemu. In prav zaradi tega ga je Glorijino vprašanje po Krassowitzu tako vznejevoljilo. Kaj imata onadva opraviti še s tem človekom?

»Pojdiva proti Šent Vidu,« je predlagal, da bi se tako vnaprej varoval pred slehernim nezaželenim srečanjem.

Trda, zamrzla pot je veselo odmevala pod njunimi koraki. Lica so jima rdela od prijetnega mraza. Lovro je bil videti danes veliko treznejši in prevdarnejši. Govoril je modro in se zanimal za vse podrobnosti njenih razmer, kot da bi že celo večnost spadala skupaj. Glorija je z odkritosrčnim strahom opažala, da jo smatra že povsem za svoje dekle. Čutila je, da izvira to iz nekega nesporazuma med njima, nemara iz njegovega krivega tolmačenja njenega vedenja. Toda iz neke splošne človeške slabosti in obzirnosti ni imela dovolj moči, da bi mu pojasnila, kako je prav za prav z njo. Malce ji je ta njegova samoumevnost tudi laskala, potem se je pa spet tolažila, da je zaenkrat vse še v razvoju in bo pozneje za objasnitev tudi še časa dovolj.

Spotoma je pripovedovala Lovru, da jo podpira neka samska teta, upokojena poštarica, ki je imela nekje na Dolenjskem majhno hišico in lep kos vrta. Iz kljubovalnosti do svoje sestre, Glorijine matere, ji je sklenila pomagati z mesečnim prispevkom, ko se je bila Glorija sprla s starši zaradi svoje odločitve, da bo postala igravka. Domači so jo zavrgli, smatrajoč jo za povsem izgubljeno. Zatekla se je k teti in ta se je zavzela zanjo.

Vse to je Lovra izredno zanimalo. Zmerom več je skušal izvleči iz nje. Pogovor je nanesel tudi na Petra Sklada, njenega prvega ljubimca. Videla je, da si Lovro ni bil povsem na jasnem, kakšni so bili prav za prav njeni odnosi do onega, zato mu je z nekakšnim zlovesčim veseljem pripovedovala mnoge podrobnosti svojega nekdanjega razmerja. On pa ji je hitel goreče dokazovati, kakšna zmota je bil zanjo ta njen prvi korak. Z mladostno nasilnostjo ji je skušal dopovedati, da je bilo vse njeno početje doslej zgrešeno.

»Zdaj, ko bova midva skupaj orala,« je dejal, »boš morala vse svoje življenje temeljito preurediti. One mladiče, ki so bili predsnočnim s teboj, lahko kar pustiš. Ali zares ne čutiš, da se s takimi poizkusi samo zmerom globlje pogrezaš v močvirje?«

Kdo je to bolje čutil od nje? Toda kako dopovedati temu vase zaverovanemu fantiču, da je še obupneje, držati roke križem, če v tebi kipijo neizživete sile, če umiraš od notranje prenapetosti in ti nihče ne ponudi možnosti, da bi jo sprožil v dejanje!

»Karel Trček, režiser in vodja Domačega odra, je moj dober prijatelj,« je dejal. »Njemu te bom za zdaj priporočil, da ne ostaneš brez vaje. Pozneje se bo že videlo, kako in kaj.«

Kakor sleherna nova možnost, ki se ji je odprla, jo je tudi ta v trenutku močno razveselila. Kar hvaležna mu je bila in toplo mu je stisnila roko.

V gostilni daleč iz mesta se jima je še posebej razvezal jezik. Sedela sta na toplem pri kozarcu vina in oboje je ogrelo tudi njuni srci, da sta se drugo drugemu na široko odprli.

»Čisto drugačno sem se te predstavljal iz videza in iz pripovedovanja,« je priznal.

Pozorno je prisluhnila, kakor plaha žival, ki je zaslišala korake zasledovalcev.

»Kaj dobrega gotovo nisi slišal govoriti o meni,« je odvrnila, delajoč se brezbrizno.

»Prav za prav zares ne,« je s smehom pritrdil. »Zmerom si imela roj kavalirjev okrog sebe in sama veš, kako sodijo ljudje o takem dekletu.«

»Joj, jaz neumnica!« je vzkliknila. »Kaj si si neki mislil, ko sem te bila sinoči kar tako povabila k sebi?«

»Ali verjameš, da sem šele tedaj prav spoznal, kako krivični so ti bili ljudje?«

Oddahnila se je.

»To je lepo od tebe. Zmerom bolj uvidevam, kako naivna sem prav za prav še vedno v primeri z drugimi.«

Začela mu je pripovedovati razne na pol resnične, na pol izmišljene zgodbe, katerih nezavedni namen je bil, da bi v Lovru potrdile sliko, ki jo je imel zdaj o njej. Pravila je, kako so jo po krivici dolžili, da se je bila vdala temu in onemu. Zamolčala pa je vse tisto, kar bi bilo utegnilo v Lovru potrditi njegovo staro sodbo o njej. S tem, da je odkritosrčno priznala svojo nekdanjo ljubezen do Petra Sklada, se je odkupila še za marsikaj drugega. Kakor toliko mladih fantičev v podobnih prilikah je bil tudi Lovra na tistem h Gloriji privabil njen slabi sloves, da je takorekoč vsakemu moškemu na uslugo, ki je dovolj pogumen. Na skrivaj se je udajal sladostrastnim obetom. Upal je, da bo na lahek način prišel do spoznanja vsega tistega, po čemer mladi moški najbolj hrepenijo. Ko pa se je bil spoznal z njo, ga je nehoté zvalila debata od prvotnega namena. S tem, da ga je povabila na svoje stanovanje, je zadala še poslednji udarec njegovim predrznim naklepom. Na mesto vsega tega se je zaljubil vanjo in pod vplivom tega čustva se je celotna podoba, ki jo je imel prej o njej, spremenila. Zdaj je bil že temeljito pozabil, s kako nečednimi nameni je bil iskal poznanstva z njo.

S tem dnem so se med njima utrdili stiki, ki so pri njem temeljili na napačni predstavi o njej, pri njej pa na majavih upih, da bo on tisti, ki ji bo pomagal naprej na njeni poti.

*

Medtem je krog prijateljev, ki se je po večkrat na teden, pa tudi včasih sleherni večer zbiral »Pri Žanu« okrog Lovra, zaman čakal na svojega duhovnega voditelja. Lovra je novo čustvo, kar je pomenila zanj ljubezen do Glorije, tako prevzelo in zaposlovalo, da ni čutil nobene potrebe nadaljevati svoje staro življenje pri debatnem omizju.

In, če si je hotel biti iskren, ga je bilo tudi nekoliko sram pred tovariši, kajti predobro je vedel, kako so sodili o takih stvareh.

Seveda ni trajalo dolgo, da so izvohali, kaj je zakrivilo, da se jim je bil Lovro izneveril. Žolčljive opazke so letele na njegov in posebno še na Glorijin račun. Lojz Kumovec, izredno majhen dečko, ki so ga imenovali med seboj »Lojzek« ali kratko »ta mali«, in ki bi mu bil prisodil, da je kvečjemu sedmo- ali osmošolec, čeprav je študiral že tretje leto pravo, se je med vsemi najbolj razburjal.

»Da se more kak Lovro Vrančič zagledati v tako deklino,« se je razvznemal, »ne, to je višek perversnosti, to je blaznost.«

Tomaž Čefutar in drugi so ga mirili.

»Videl boš, še prehitro se je bo naveličal. Kar pusti ga, da se malo iznori.«

Nekoč sta se srečala Lovro in Lojzek na ulici. Lovru je bilo očitno nerodno in zato se je delal, da se mu strašno mudi.

»Kam, kam tovariš?« ga je poklical Lojzek in se postavil predenj.

»Opravek imam, zares ne utegnem.«

»O, vemo, vemo, kakšen opravke imaš. Zato te tudi ni več k 'Žanu'... Medeni tedni, kaj?«

Lovra je oblila rdečica.

»Ti, to si pa prepovedujem.«

Kakor gora je zrasel pred njim in Lojzku se je zdelo, da ga hoče raztrgati z očmi. Hitro se je v njem spet pojavil nekdanji respekt.

»Oprosti, nisem vedel, da si tako občutljiv.«

»Zato pa drugič pazi, kaj zineš.«

Lovro mu je srdito pokimal in odhitel po svoji poti — — —

»Fantje, to pa ni kar tako,« je dejal zvečer »Pri Žanu« tovarišem.

»Lovro se je čisto izpremenil. Niti šale ne razume več.«

Pripovedoval je svoje današnje srečanje z Lovrom.

»Prav ti je, ker ne znaš krotiti jezika,« je dejal Tomaž. »Rekel sem ti, da ga pustimo pri miru, dokler se ne iznori.«

Vendar so vsi občutili Lovrovo vedenje kot nekakšno žalitev. Neprikrito so ga priznavali za svojega vodjo in na skrivaj so si laskali, da so tudi oni nekaj doprinesli k njegovim javnim uspehom. Bili so tako rekoč njegovi »navijači« in kjer koli je nanesel pogovor nanj, so z veliko gorečnostjo lomili kopje zanj. Zato so pa tudi na tihem od njega zahtevali, da prihaja mednje in jih priznava za »svoje«.

Ljudje navadno najbolj zavidajo svojemu bližnjemu bogastvo in ljubezen. Znanje, duhovitost, osebne vrline in kreposti, pa tudi slava imajo po nekem neizgovorjenem medsebojnem dogovoru neprimerno nižjo ceno. Lovrovi tovariši so se z veseljem greli v njegovi mladi, začenjajoči slavi. Saj so sami nekaj doprinesli k njej in zdelo se jim je, da pada njen odsev deloma spet nazaj nanje. Toda v njegovi ljubezni do Glorije niso bili prav nič udeleženi, nasprotno, iztrgala jim je Lovra in usmerila njegova čustva in njegovo pozornost od njih k bitju, ki jim je bilo tuje in skoraj nedostopno. Zdelo se jim je, kot da bi imel zdaj Lovro nekaj pred njimi, česar ne morejo deliti z njim. Na tihem niso privoščili niti Glorije Lovru, niti tega njej. Skratka, čutili so se zapostavljene, zapuščene, skorajda izdane.

Medtem je Krassowitz posedal po kavarnah, prodajal dolg čas in zlo voljo ter se jezil nase in na slabo ureditev svetá. Na tihem je še zmerom upal, da bo nekje srečal Glorijo ali Lovra in tako dognal, kako je prav za prav s to zadevo.

V življenju je bil marsikaj izkusil in zato ni bil niti lahkoveren, niti domišljav. Vendar je imel občutek, da sta si bila prišla z Glorijo že na pol poti naproti in da bi se utegnil z njo, ki je imela tudi že za seboj kos spoznanja, prav dobro razumeti. Pred leti je bil njegov prijatelj Sklad med njima. Zdaj je kazalo, da je bila čustveno nevezana. In vendar je njegov lahkomišelní izostanek potrgal rahle vezi, ki so se bile že spletle med njima. Ali pa je prišlo kaj drugega vmes?

Čemer se je kaka dva tedna po onem večeru sprehajal po ljubljanskih ulicah. Kar je zagledal na nasprotnem pločniku Glorijo, ki je prihajala v smeri proti njemu. Prečkal je ulico, da bi jo pozdravil.

Stresla se je od iznenadenja in zardela.

»Po vsem svetu sem vas že iskal,« jo je ogovoril, ne da bi se jo upal tikati.

»Kaj še hočete?« mu je odvrnila in glas ji je podrgetaval od bolesterne užaljenosti. »Ali naju niste zadnjič dovolj navlekli?«

Hitela je dalje, da jo je komaj dohajal. Trudil se je, da bi ji pojasnil, da se je bil nekoliko zamudil, da pa ju je potem iskal okrog in celo pod njenimi okni da je bil, kjer pa ni bilo videti luči.

»Hvala Bogu,« si je mislila na tihem.

»Tudi če je to res, ste prišli nekoliko prepozno z opravičilom,« mu je odvrnila.

»Dajte mi vendar priložnost, da se dodobra razgovoriva.«

»Zdaj je to nepotrebno. Mudi se mi. Zbogom.«

Pustila ga je samega sredi ceste. Dan se mu je zazdel še bolj klavern in pust.

»Tako gredo vsi lepi upi po vodi,« je govoril sam s seboj. »Ni to niti prvič, niti zadnjič.« — — —

Zvečer ga je v kavarni vprašal prijatelj Zajc:

»Kaj se nisi ti nekoč zanimal za Komelovo? Ali veš, s kom zahaja zdaj? S tistim zelencem Vrančičem, ki pisuni svoje učene neslanosti po naših revijah.«

Krassowitz se je ozrl vanj s stoičnim mirom.

»Tako?« je dejal počasi. »Potem želim golobčkoma dober tek.«

»Smešni, stari bedak,« se je zmerjal na tihem, medtem ko se je Zajc smejal njegovi pripombi: »Zobje so se ti obrusili in zdaj prihajajo mlajši na vrsto.« — — —

Glorijo je srečanje s Krassowitzem močno vznemirjalo. Ali se ni bila ves ta čas dala voditi Lovru samo zato, da bi se izognila temu trenutku? In ali ni Lovro sam iz nekega podobnega instinktivnega strahu zmerom predlagal sprehode zunaj mesta? Kako je vse v njej zakričalo, ko jo je Krassowitz prosil, da bi se dodobra porazgovorila, naj sprejme. Sama sebi se je čudila, odkod ji je prišla moč, da ga je tako odločno zavrnila. Ali pa ni zares boljše tako? Kako lahko se ji je dal Lovro voditi. Zares, posebno ponosna ni bila na to svojo osvojitvev. Vse preveč preprosta se ji je zdela. Toda kaj bi pomenila ona Krassowitzu? Ali je morda ne bi pustil prav tako na cedilu, ko bi bila najbolj zaljubljena vanj, kot

jo je bil pustil oni večer v kleti? Zdaj, ko je imela gotovost, da je bilo Krassowitzu žal za zamujeno, ji je nekako odleglo. In ko je prišel Lovro zvečer k njej, se mu je prvič vsa predala.

*

Karel Trček ni bil nič kaj navdušen nad novo pridobitvijo za svoj Domači oder, ki mu jo je bil priporočil njegov prijatelj Lovro. Po poklicu je bil učitelj, toda zavoljo njegovega prizadevanja zunaj šole mu je prosvetna organizacija, ki ji je pripadal, zaupala vodstvo in organiziranje novega ljudskega gledališča. Bil je že nekaj čez trideset, oženjen in je imel tri otroke. V svojem udejstvovanju pri Domačem odru je videl tako rekoč podaljšek svojega rodbinskega življenja. Vsi so bili kakor ena sama družina, rokodelci, komiji, tipkarice, študentje in mladež, ki si še ni bila izbrala določenega poklica.

Glorijo je poznal še iz Skladove skupine. Čutil je, da nikakor ni spadala v njegov krog. Prvič je bil sam strogo moralen in mu glas, ki je šel o njenem življenju, ni bil nič kaj povšeči. Drugič jo je smatral že po videzu za hudo zahtevno in take igravke se je bal v svoji krotki skupinici. Tretjič, kakšne vloge naj ji zaupa, da ne izzove upravičeno užaljenost pri svojih večletnih sodelavkah? In končno še četrtič, ali ne bi z vso svojo skoraj velikomestno pojavo preveč izbijala iz njegovega skromnega krožka?

Toda tudi Lovru se ni hotel zameriti. Pred nekaj leti, še prav na začetku svojega udejstvovanja pri Domačem odru, ga je bil kot mladega kritika in teoretika povabil na eno izmed svojih predstav. Takrat se je Lovro s priznanjem javno zavzel za njegovo delo in tega mu Trček ni pozabil. Postala sta si prijatelja in ljudskošolski učitelj je na tistem gledal v njem mladeniča, ki mu je bila srečna usoda dovolila doseči višjo izobrazbo, kot pa jo je imel sam.

»Odkrito ti povem,« mu je dejal sam, »da mi je cela stvar zelo neprijetna. Komelova je gotovo talentirana igravka, toda kaj naj počnemo mi z njo? Delavk je pri nas na pretek, tako da imam že itak dovolj skrbi, kako bi vsaka prišla na vrsto. Na mestu tebe bi se jaz zavzel, da bi ji dovolili debut ali gostovanje pri kakšnem poklicnem teatru.«

Videl je, da je bil Lovro hudo poparjen, in je zato nekoliko popustil. »Navsezadnje, poizkusimo lahko. Toda povem ti, da bo ogenj v strehi. Samo kaj bi ji človek dal igrati? Za kmečke igre se mi ne zdi primerna, v komedijah pa tudi ni Bog ve kaj vlog zanje. Naj le pride, da se pogovorim z njo.« — — —

Glorija je od Trčka skoraj prijokala k Lovru.

»Taka diletantovska beračija,« je dejala srdito. »Videla sem njihov program. Same ljudske igre in kar je boljših vlog, so že vse oddane. Sklad je vsaj nekam hotel! Igrali smo moderne in klasične stvari in vloge sem si izbirala po svoji volji.«

Lovro se je čutil mučno prizadetega.

»Saj sem ti rekel, da bi bilo to samo za začetek. Da ne prideš iz vaje in dokler se ne najde nekaj primernejšega zate.«

»Znorela bom še od tega večnega čakanja.«

»Potrpi še nekoliko, Glorija...«

»Potrpi, potrpi, vsi pravite zmerom samo: potrpi. Tako je govoril Sklad, tako so govorili vsi ostali...«

Lovro jo je splašeno pogledal.

»Kateri ostali?«

»Vsi, ki sem jih kdaj za kaj prosila.«

Nekaj kakor temna senca je vstalo v njegovi duši.

Ustrašila se je, da se ni morda preveč izdala.

»Poznam dobro te zadeve,« je dejala nekoliko bolj mirno. »Če sprejmeš enkrat kakšno manjšo vlogo, ti jih bodo potem zmerom obešali na vrat. Vsak pes bo zate dovolj dober.«

Zdaj je Lovro uvidel, kako malo je zalegel njegov vzvišeni nauk, da odslej ne bo smelo biti več ne glavnih in ne stranskih vlog. Žalostno je povesil glavo.

(Se nadaljuje.)

BAJ GANJO NA PRAŠKI RAZSTAVI

ALEKO KONSTANTINOV

Avtor klasične bolgarske knjige »Baj Ganjo« Aleko Ivanicov Konstantinov si je zastavil nalogo, v humoristični obliki podati vse negativne lastnosti bolgarskega naroda. Tako so nastali njegovi zapiski o baju Ganju, ki so kasneje izšli v posebni knjigi. Pisatelj je študiral v Rusiji, končal v Odesi pravne študije, bil tri leta sodnik v Sofiji, potem pa odvetnik. Mnogo je potoval, obiskal znane razstave preteklega stoletja v Parizu, Pragi in Čikagu, posegal v politiko, bil strupen borec in je zlasti zasmehoval v svojih podlistkih konservativne čorbadžije. Ti so ga l. 1897. tudi iz zasede umorili, ko mu je bilo komaj 34 let in se je književno še razvijal. Razen »Baja Ganja« je izdal še knjigo potopisov »Do Čikaga in nazaj«. Prevajal je Puškina, Lermontova, Nekrasova in Molièra.

Počakajte no, da vam povem, kako sva šla z Bajem Ganjom na praško razstavo, je z nasmehom spregovoril Cvetko. — Bravo, Cvetko! — smo zavpili vsi — koliko časa že čakamo na to! Cvetko je začel:

— Če se še spominjate, smo odpotovali iz Sofije z vlakom, ki je bil sestavljen iz samih naših železniških voz, in z našo lokomotivo. Sami vozovi prvega in drugega razreda, popolnoma novi, pravkar so bili prispeli iz Evrope, več ko čisti in udobni. Vsak voz je imel oddelke prvega in drugega razreda. — Potnikov pa veliko — približno sto šestdeset ljudi, če se prav spominjam. Stari, mladi, ženske, moški, otroci, še pujski so bili vmes. (Oh, ti pujski!...)

Kdo bi se kosal z nami! Kakšen ponos, ko z lastnim vlakom potujemo na razstavo. Naj vidi Evropa, smo govorili, da Bolgarija ne spi. Najbolj pa smo bili seveda ponosni na novo, moderno konstrukcijo voz in na snažnost v njih. Toda kaj mislite, koliko časa smo se opajali s patriotičnim zanosom radi popolnosti naših voz in z mislijo, da bomo presenetili Evropo s svojim napredkom? Potem ko so nas pospremili s postaje, potem ko smo se že odpeljali mimo slivniških in dragomanskih postojank — polj naših slavnih zmag, je naše navdušenje rastlo hkrati s praznjenjem steklenic in košar z jestvinami, s katerimi so se bili praktični turisti v izobilju založili. »Popotnico bomo vzeli s seboj, seveda, čemu bi dajali Srbom denar?« — je vpil baj Ganjo, ves navdušen radi patriotizma in plevskega vina. Ko smo bili pa že blizu Caribroda in se je začelo nočiti, in ko so hoteli prižgati luči v vozech, so pa povedali,

da so na svetilke pozabili; potem ko se je čisto stemnilo, potem ko je otroke začelo postajati strah in so vriščali — o, takrat nas je postopoma, kakor smo zapuščali bolgarsko ozemlje, začelo zapuščati tudi patriotično navdušenje. Eni so se žalostno nasmihali, drugi so se na skrivaj sarkastično posmihali (nismo bili vsi Bolgari), tretji pa so negodovali; celó baj Ganjo mi je pošepnil na uho: »Kaj ve svinja, kaj je studenčnica!« Drugi pa so izpuščali nedvosmislene psovke na račun tujca, ki je bil uslužbenec naše železniške direkcije. Ti so mu vlili poguma, in baj Ganjo je zavpil: »Vem, da mi nismo krivi, ampak ti tujci, k vragu ž njimi! Nalašč so nam tole zagodli, samo da bi nas osramotili! In vedite, iz same zavisti! Vsi so enaki!«

Pri teh besedah je tako pogledal enega od tujcev, da je tisti pohrknil in je moral zginiti v drugi oddelek. Ko smo se ustavili na caribrodski postaji, je bilo v vozeh popolnoma tema, tako da drug drugega nismo videli. Malce smo bili hudi, jezili smo se, potem se je pa vse obrnilo na smeh. Dosti šal in zbadljivk je bilo slišati na račun železniške uprave. Slišati je bilo klice: »Hej, ljudje, dajte no te sveče semkaj, otroke je strah!« — »Hoj, stari, skoči, pa nam kupi funt sveč, boš dobil napitnino!« — »Vsaj po eno lojevo svečo nam dajte, ljudje božji!« Toda baj Ganjo nikakor ni mogel razumeti, da bi bili Bolgari krivi te nerednosti.

— Ali ga vidite, tistega tamle, — je spregovoril, potem ko so prinesli nekaj navadnih sveč, pokazujoč s prstom na tujca, — s katranom bi ga človek polil, potem pa zažgal. Kaj je mogoče prenašati take stvari! Če je že tema, naj bo, kdo pa to gleda, — toda pred Srbi smo se osramotili. Tamle stoji, ali ga vidite, srbski uradnik — smeje se človek. Da, smeje se!

Vzbujen patriotizem pa ni dovolil baju Ganju, da bi bil prenesel posmeh srbskega človeka, vpričo njega se je namrščil in zinil:

— He-e, ti tamkaj, čemu se pa režiš!

In hotel je skočiti z voza in obračunati s Srbom. Junaška kri!

— Pst... Miren bodi, baj Ganjo — so ga začeli nagovarjati potniki, — nikar ne delaj škandala. Zapomni si, da sedaj vstopaš v Srbijo...

— Kaj zato, če vstopam v Srbijo! Menda me ne bodo ostrášili? Kaj pa Slivnica? In pa »Nazaj, bratje?« — in iz baj Ganjevih ust je pole-tela psovka ko bomba.

— Kaj je pa kriv Srb, če naši vozovi niso razsvetljeni! — so ga mirili potniki.

— Kdo? Tale tam? Poznam jih! — je odgovarjal baj Ganjo in zmaje-val z glavo.

V vsak oddelek so nam dali po eno svečo. Tudi nekake svetilke so nabavili in našgali. Vlak se je premaknil. Potniki so nakapali loj na okna in trdno posadili sveče vanj. To je bilo prvo *pobolgarjenje* novih voz. Drugo pobolgarjenje se je dogodilo še tisto prvo noč: vsa stranišča (oprostite, gospoda!) so se spremenila v kloake.

Naj bo kakor že koli, bili smo že izven Srbije! Toda nikar ne mislite, da smo se skozi peljali v tišini in skromnosti. Kaj še! Bolgar-ski človek ni tako enostaven! Baj Ganjo se ni nikjer, kjer je bila pri-ložnost, pozabil obreigniti ob Srbe, kliče jim v spomin Slivnico.

Peljali smo se skozi Madžarsko... Tu se je pa zopet os vnela pri nekem našem vozu! Vrag vzemi pregledovalce voz! Dolgo časa smo stali. Polivali so, gasili, prižigali, smodili... Nazadnje smo se premaknili. Madžari pa — vsi v smeh! Vedeli so — bolgarski turisti!... Potem se

nam je še enkrat vnela os istega voza, tako da smo ga pustili hudiču v popravilo. Baj Ganjo, skušen človek, ki je že preje romal po svetu, je dopovedoval preprostim sopotnikom:

— Zdaj bomo prispeli v Pešto. Za Pešto pride na vrsto — Dunaj, Praga je pa še naprej od Dunaja. V vseh teh mestih sem že bil — natančno jih poznam.

Na manjših postajah naš vlak ni imel postanka. Na večjih pa se je samo za toliko ustavil, da je počakal na prost izhod. Bogata Moravska je pritegnila pozornost nas vseh. Prelepo obdelane doline, razkošni vrtovi, brez števila tovarn in vil so celó baja Ganja prisilili, da je priznal, da je Moravska na višji stopnji ko pa naša domovina: »Tudi mi smo delavni, toda tudi tile tukaj ne držijo skrižem rok, ne držijo skrižem rok, primojdunaj da ne.« Ko je pa videl, da se je zaletel in jih je preveč pohvalil, je dodal: »Toda kaj jim vse pomaga. Oni delajo, Nemec pa jé.«

Seveda spotoma ni manjkalo smeha. Mi štirje — jaz, Vančo, Filju in Ivaničin sin (ne verjamem, da bi ga poznali), smo vzeli oddelek prvega razreda; v sosednjem oddelku drugega razreda se je usidral baj Ganjo z nekaj tovariši, ki so bili dobro založeni s proviantom. Baj Ganjo je menda radi naglice pozabil vtakniti v bisago kaj za pod zob. »Nazadnje, saj smo Bolgari, nekako se bomo že pretolkli. Od enega košček kruha, od drugega malce sira — pa bo šlo. Kako pak!«

In zares, dobro se je izmazal. Tovariši so ga gostili z jedjo in pijačo, — on jih je pa pital z najbolj vročim patriotizmom, pomešanim s slastjo in žejo. Toda vsaka stvar ima svoj konec. Pa je tudi tovarišem zmanjkalo zalog, čutarice so se izpraznile. (Da bi se izognil nerodni pomoti, moram popraviti samega sebe: čutarice so se bile izpraznile, ko smo drveli mimo Slivnice in Dragomana, kliče »Živela Bolgarija, hurá!« Daj, da si omočim ustnice, bratec, hurá!«)

Baj Ganjo se je začel tihotapiti v naš oddelek. Sprva z različnimi izgovori; zdaj radi žveplenk, pa zopet radi kozarčka konjaka — češ da ga črviči po trebuhu; potem pa je postopoma postal domač, privadil se je na nas, tako da nazadnje sploh ni hotel več iz našega oddelka. Pozabil je na tovariše, pa kaj bi neki ž njimi? — Ničesar več niso imeli — vse so bili že pojedli, vse popili, pri nas pa je, hvala Bogu, bila še tu in tam kaka malenkost — na postajah smo kaj kupili. Baj Ganjo v svoji radovednosti ni zanemarjal priložnosti, da ne bi poskusil tujih proizvodov:

— Kaj, grozdje imate? Bravo! Glej no! Dajte mi no malce. Mm! Sladko je! Bravo!

Radovednost ga je gnala, pa se je na ta način seznanjal z našimi jestvinami, z našim konjakom, z našimi tobačnicami:

— Kaj ni tale tobačnica iz kavkaškega srebra! — je radovedno spraševal baj Ganjo, ko je opazil nekoga med nami zvijati cigareto.

— Ne, ne! Dunajski izdelek je! — je odvrnil lastnik.

— Res? Daj no, da jo vidim. C... c... c...! Poglej no, in tudi tobak je v nji, bolgarski, kajne? Bravo! Počakajte no, da zvijem eno. Cigaretni papir imam, če bi rabili — sem na razpolago!

Da je prisoten, smo predobro čutili: po smradu njegovih škornjev, po specifičnem vonju njegovega potnega telesa, pa tudi po njegovem naraščajočem širjenju, ko je hotel zasesti ves kanape. Spočetka je sedel na robu kanapeja, potem je sedel bolj udobno; nazadnje smo morali

pa trije sedeti na enem kanapeju, Ivaničin sin pa se je moral stisniti na rob drugega, samo zato, da bi se baj Ganjo spravil v vodoravno lego. In nobene prilike ni zamudil. Dogovorili smo se, da bomo preizkusili, kolikšne so baj Ganjeve zahteve po udobnosti, in on je začel naravnost prostosrčno nukati našo radovednost:

— Odmakni se no malo, da bom tudi drugo nogo lahko dvignil. No, tako! Bravo! E-e-eh! Primojdunaj! Da!... Poslušajte stroj, kako ropota: tupa-tupa, tupa-tupa! Drvi!... Kako prijetno se je tako stegniti. Tam ni prostora. Pa tudi tovariši so preprosti ljudje, o čem naj bi se pogovarjal ž njimi?... Kaj jeste? Hruške? Bravo! Dajte no, bom videl, če bom lahko leže pojedel eno hruško. Hvala! Kje ste pa dobili te hruške?

— Kupujemo jih — je nekam zadržano odgovoril eden od nas.

— Tako? Bravo! — odobrava baj Ganjo s polnimi usti sočne hruške — tako rad jem hruške.

Baj Ganjo je začel ob enakomernih udarcih lokomotive dremati. Jaz pa sem premišljal, kako bi mu jo zagodel. Nazadnje mi je padlo nekaj genialnega v glavo. Oprezno sem dal znamenje tovarišem in spregovoril:

— Veste kaj, gospodje, kavo bi lahko skuhal. Dajte no špirit sem in samovar.

— Kaj kavo? — je zavpil baj Ganjo in skočil s kanapeja, ko da ga je kdo z iglo zbodel. — To bo nekaj posebnega!

— Kako boš skuhal kavo, če pa nimamo vode — se oglasi, glumeč z glasom, Ivaničin sin.

— Kako, vode? — se je s prav takim glasom oglasil baj Ganjo — vodo vam pa lahko jaz preskrbim. Takoj bo tu! — in stekel je iz oddelka.

Popokati smo hoteli od smeha. Ivaničin sin se je stegnil, kolikor je bil dolg in zavzel ves kanape. Baj Ganjo je prišel nazaj, sopeč bolj kakor je bilo treba. Hotel nam je pokazati, koliko truda in težav je imel radi nas. V roki je držal majoliko:

— No, vidite, da sem jo našel? Vse vozove sem pretaknil! Nazadnje sem zagledal majoliko, tisti trenutek sem jo pograbil, neka ženska pa je kričala za menoj: »Hoj, daj sem vodo, za otroka jo imam!« Kaj bi se ji nalagal, kaj bi se ji nalagal, pa sem se domislil: »Oprostiite, gospa, tam se je eden onesvestil.« — Kaj res? — Res. — »E, potem mu pa le hitro odnesi vode, majoliko prinesi potem pa nazaj.« Trapasta ženska!... Pf! Ves moker sem. No, zdaj pa le skuhajte kavico!

— Kaj vas ni nič sram, gospod? — je očitajoče dejal eden od tovarišev, ki ni mogel več zadržati svoje nevolje.

Baj Ganjo ga je pogledal z dolgim obrazom, hoteč čim očitneje izraziti svoje iskreno začudenje; potem je pa kar na lepem bleknil:

— Saj se mi je zdelo, da mi jo hočete zagosti, pa naj bo, sem dejal. Potem mi dajte pa vsaj cigareto in en konjak.

Dali smo mu cigareto in konjak, potem je odšel pa v svoj oddelek k *preprostim ljudem*.

— Ti učeni ljudje so pa res gromozanski tepci! — se je malce po tem slišal baj Ganjev glas iz sosednjega oddelka. — Kar v glavo mi ne gre, kako trpijo take v službi. Nič zato, baj Ganjo se bo vrnil v Bolgarijo, pa jim jo bo že zagodel.

Bližali smo se češki meji. Z nami so potovali tudi odposlanci, ki jih je poslala vlada gledat, kako se prirejajo razstave, pa da bi tako uredili tudi plovdivsko. Eden med njimi je pripel vsem potnikom na prsa bolgarsko trobojnico. Že med potjo se je razvedelo, da nas bodo svečano sprejeli tako na meji kakor tudi v Pragi, pa smo bili torej pripravljeni za sprejem — toda tisto, kar se je v resnici zgodilo, je bilo čez vse naše pričakovanje.

Obmejna postaja je tu, lokomotiva že brlizga. Videli smo, kako teko z leve in desne strani ljudje proti postaji. Pomalem je rosilo, in moški, ženske in otroci, ki so drli skupaj, so imeli razpete dežnike. Vlak se je ustavil. Na peronu je bilo nabito polno ljudi. Kar na lepem je godba zaigrala »Šumi Marico«! Potem je zbor zapel »Kde domův můj«, tako da smo bili vsi zadovoljni, zlasti še baj Ganjo, ki je začel hvaliti Čehe, češ da dovolj dobro znajo napev *bolgarske* narodne pesmi »Kje dom je moj«, samo da so besede malce nerazločno izgovarjali, tako da jih ni bilo mogoče docela razumeti.

Kri mi šine v glavo radi sramu, ko se spomnim, kako smo se vedli ob tem prvem srečanju. Predstavlajte si, gospoda: vse mesto je drlo skupaj, ljudje so prišli iz vasi, da sprejmejo brate Bolgare, godbo so pripeljali, zbor je prišel, brez števila deklet s šopki se je razvrstilo in vsi čakajo, da stopijo bratje z vlaka, da jim priteko naproti, da jih pozdravijo z govori, pesmijo, godbo, šopki cvetja; »bratje« pa stegujejo vratove skozi okna in gledajo! Verjemite, verjemite mi, gospoda! Okna voz so bila ozka, eden je pomolil glavo venkaj, drugi se rine čez njegova ramena, tretji kuka spodaj samo s pol obraza in enim očesom in gleda! — Človek bi se v zemljo udr! — Eh, ko bi bil kdo fotografiral ta prizor. Svet, ki je prišel radi sprejema, se je zmedel. Ljudje niso vedeli, kaj naj bi počeli — kam bi s šopki! Godba je obmolknila, tudi zbor je utihnil in nastal je molk in vzajemno ogledovanje. Čez nekaj časa je baj Ganjo stopil iz voza. Čehi so vsi po vrsti uprli oči vanj, napravili so mu prostora, da bi šel mimo; in šel je mimo... Moj Bog! Kako ponosno je korakal baj Ganjo med sto in sto očmi in rokami, ki so mu ponujale šopke! Pa se je z vso roko prijel za svojo levo mustačo in jo privihal, razširil je lehti, se debelo odkašljaj in se z enim očesom zazrl v dekle, ki mu je pomolilo šopek celó pod nos; premeril jo je in tlesknil z navzgor obrnjenimi prsti leve roke kakor bi hotel reči: »Sprejemaš, a, dekle, sprejemaš? Lepo je to, sprejemaj, meni je všeč,« in stopil je naprej, pa niti te časti ji ni izkazal, da bi bil sprejel šopek. Dekle je sramežljivo zmaknilo roko. Malce kasneje se je baj Ganjo vračal, zapenjajoč si ne preveč graciozno del svoje obleke. In zopet so mu napravili prostor, zopet si je zavihal levo mustačo, se odkašljaj, se s prsti useknil in stopil v voz. Lokomotiva je zabrlizgala in vlak je potegnil.

Da ne bi kdo med vami mislil, da pretiravam, da nalašč zabelim kakšno, ko to pripovedujem, samo zato, da bi osmešil baja Ganja, vam bom povedal, da narobe, izpuščam marsikaj, radi česar se mi še sedaj krči srce, kadar se spomnim. Jaz sem, na primer, že od samega začetka zamolčal in vam nisem povedal, kakšen vtis je dajal naš vlak že drugi dan po odhodu. Menda vam nisem omenil, da so naši turisti bili vzeli s seboj tudi prašičke; pustimo jok in cvilenje otrok, povedal vam bom, da so se stranišča spremenila v perilnice, kjer so žene prale umazano otročje perilo, hodniki voz pa v sušilnice tega perila; vrvíce so napenjali

in nanje obesili ne docela oprane hlačke: to je bilo mesto zastav, s katerimi bi bilo treba ozaljšati naš vlak; mesto trobojnic — belo, zeleno, rdeče, se je pri nas lesketalo v soncu brez števila dvobojnic — belorumenih. Te lepe stvari so bile v okras naših voz tudi takrat, ko se je vlak ustavljal na čeških postajah in ko so nam ljudje prihajali naproti z godbami, s pesmijo, šopki, s pozdravnimi nagovori županov in drugih zastopnikov. Te rumeno-bele zastave so plapolale na vrhivah tudi takrat, ko je naš vodnik gospod Vasilaki glušil češke poslušalce z grmečimi in navdušenja polnimi besedami in ko je gospod Petko na vsaki postaji zgačkal narodno samoljubje bratskega češkega naroda s svojimi govorniški izlivi, od katerih so dalje stoječi lahko slišali samo besede: »Bratje! Jan Hus... O! Jan Hus, bratje!« Ko se je pa baju Ganju zdelo že zadosti, ker nihče v govoru ne omenja naših zgodovinsko zaslužnih mož-velikanov, je dregnil nekega učitelja, rekoč: »Hej, šomašter, pa še ti kakšno reci, da jim pokažemo, kdo smo; zdaj je priložnost, spregovori kaj o Filipu Toču ali pa o strašnem Krumu, ali pa kakšno zapoj...« Zastave v dveh barvah so pa kar naprej plapolale...

Vsa naša pot od češke meje do Prage je bila podobna zmagoslavnemu pohodu; koder koli je vozil naš vlak: mimo mest, vasi, čez polja — povsod so letele čepice v zrak in neskončen »nazdar!« je trgal ozračje. Kmetico sem videl na njivi, ki je, ko je opazila, da moški mahajo in mečejo pokrivala v zrak, tudi sama nekaj krat pomahala z roko, potem je pa ruto potegnila z glave in začela mahati, kliče: »nazdaar!« Potem smo se peljali mimo nekega mesta (ne spominjam se, katero je bilo, pa kako bi se tudi spominjal, ko smo bili pa vsi iz sebe), ljudje so bili na ulicah, ljudje na oknih, po drevju in na ograjah, celo na strehah. Spominjam se, da sem v tistem mestu nekje opazil, da zidajo novo hišo, skoraj dovršena je že bila, tudi ostrešje je bilo že postavljeno; vrhu ostrešja pa je bil pritrjen visok mlaj, okrašen z zelenjem in zastavo na vrhu (prav ko pri nas, kadar kje dozidajo hišo); in ko je nekaj delavcev, ki so bili gori, opazilo, da po vseh ulicah in nadstropjih ljudje mahajo z robci in vpijejo »nazdar!«, so po tramovih stekli na sleme ostrešja, pograbili smreko z zastavo in potegnili, hoteč jo odtrgati, da bi nas z zastavo pozdravili; toda smreka je bila dobro pritrjena, niso je mogli odtrgati, samo razmajali so jo bili malce, tako da se je nagibala zdaj na desno, zdaj na levo. Ta dva doživljaja — kmetica na njivi in tesači na ostrešju — sta mi posebno segla do srca. To ni bilo podobno našim: »vsa *inteligencia* je s frenetičnimi hura klici trgala ozračje.« »danes je ves narod navdušen...«

Pripeljali smo se na praško postajo. Na peronu nismo opazili dosti ljudi, samo službeni odposlanci so bili tam: podžupan, če se ne motim, in pa člani razstavnega odbora. Ta sprejem se mi je zdel mrtev; vajeni smo bili zmagoslavij! Toda vse kakor je prav: pametni ljudje, vedo, da se bo, ko stopi z vlaka 160 ljudi, in če bo še občinstvo na peronu, napravila gneča in zmešnjava; vse bi se pomešalo, gosti, tisti, ki so jih prišli čakati in prtljaga, zato so pustili peron prazen in nas je čakal samo odbor. Začela so se predstavljanja in govori; z ene strani so se slišali klici: »Bratři Bulhaři!... Veliký Slovanský... Cyrilla a Methodie;...«, z druge pa: »Bratři, my jsme přišli poučiti se u velikého Českého Národa!«, s tretje pa: »Bratje! Veliki Jan Hus!... Da, bratje, Jan Hus je velik!« Baj Ganjo pa, ki ni bil zadovoljen, ker so omenjali

samo Cirila in Metoda, je začel zopet drezati učitelja: »Še ti kakšno zini, šomašter, saj se jih tudi nam ne manjka! Asparuha omeni, ali pa na kaval* zapiskaj, — zdaj imaš najlepšo priložnost!« ...

Tu so nam povedali, da gremo vsi v mestni klub »Meštanská Beseda«, od tam nas bodo pa razporedili po stanovanjih. Tudi našo prtljago so ukazali odnesti tja. Odšli smo. S perona smo stopili v postajno dvorano, pa smo imeli kaj videti! Ljudje! Vse črno ljudi! Toliko jih je bilo, zares, da niti za eno jajce ni bilo prostora! Na sredi so napravili prehod, toliko da smo se prerinili skozi. Na eni in na drugi strani pa so stale dame s cvetjem. Vse je bilo nedeljsko oblečeno. In ko je zagrmel »nazdar!«, ko so nam začeli dajati šopke in nas obsipati s cvetjem, in ko smo stopili na ulico in se razgledali: Moj Bog! Kakor daleč je seglo oko, sami ljudje, samo ozek prehod so nam pustili, sicer pa vse polno ljudi, pa dam, pa »nazdar! nazdaar!« in hura! in cvetje je deževalo na nas. — Kraljevski sprejem! ... Obsuti s cvetjem in vzkliki smo sedli v kočije, ki so se premaknile. S kakšno gracioznostjo smo se spravili z otroki in prašički na kočije in se razvrstili po sedežih — e, to prepuščam vaši domišljiji! — Ko grom z jasnega je deloval na nas ta nepričakovani graciozni sprejem! Odkrivamo se zdaj na desno, zdaj na levo; potem nam je prišlo pa na misel, da bi bilo najbolje, če pokrivala enostavno snamemo z glav. (Kar zadeva iznajdljivost, he-he, tu smo mi doma! In v etiketi smo tudi doma!) Smehljaj mi je zamrznil na vzbodenih potpetavajočih ustnicah in bilo mi je, da bi se smejal in zajokal obenem in se pogreznil na dno pekla!

Prispeli smo v Meštansko Besedo in sedli za mize na vrtu. Čakali smo, da prispe naša prtljaga in da nas razporedijo po stanovanjih. Nekaj kočijažev je v skrbah čakalo celo uro pred vrati, da bi prejeli plačilo, toda mnogo naših turistov ni smatralo za potrebno, da bi kaj plačali. — Pojdi no, — je dejal baj Ganjo — kaj je to kaj posebnega, če bi nam plačali še kočije? Nazadnje — Slovani smo! Ob taki priložnosti pokažimo svoje slovanstvo, ali ne! Prav res! Vse zastonj! Z denarjem bi vsak! Kaj mi če samo goli — »nazdar« ...

Dobili smo prtljago in začeli so nas razporejati po stanovanjih. Poskrbeli so nam ljudje za stanovanja. Ne bom vam pravil o prepirih s kočijaži, z natakarki v hotelu, z reditelji radi ne pravočasno prispele ali pa zamenjane prtljage, ne o nezadovoljnejših s stanovanji, o nakupovanjih in kar je temu podobnega. Preselimo se za trenutek v našo sobo (nič strahu, gospa). Mi štirje smo se spravili v veliko sobo. Imeli smo vse mogoče udobnosti. Soba je bila na dvoriščno stran ... Nasproti nam se je dvigalo prav toliko nadstropij. Čez nekaj časa se je postrežnica, ki nam je stregla, Anuška ji je bilo ime, zlagajoč z okna cvetlične lončke, da bi zaprla okna, obrnila sramežljivo proti nasprotnim oknom, rekoč:

— Prosím vás, pane, je ten pán také Bulhar? Račte se podívat co ten dělá! Jak je černý! Vlasatý jako nějaký díkar. Ha-ha-ha-ha!

Ozrem se v pokazano smer in kaj vidim? Baj Ganjo si je pri odprtem oknu in ne da bi spustil zavese slačil gornjo obleko in prav tisti trenutek, ko sem se ozrl tjakaj, se je nasmihal naši postrežnici in se

* Kaval — pastirska piščalka.

gladil po kosmatih prsih; bilo je ko na dlani, da bi jo bil rad s tem očaral...

V domačem časopisju so se isti dan pojavili pozdravi dragim (prav zares!) gostom — bratom Bolgarom. Tudi spored so natisnili, kako si bomo ogledali razstavo in znamenitosti praškega mesta. Tisk piše o naših obiskih: kod smo hodili, kako smo bili sprejeti, kako so nas pozdravili, kaj smo odgovorili. Ime našega voditelja gospoda Vasilakija je postalo slavno: to pozornost je dosegel s svojimi neštevilnimi govori. In da vam po pravici povem, če bi ne bilo gospoda Vasilakija, ki jim je s svojimi govorancami meglil pogled, bi se bili slabo obnesli.

Pri vходу na razstavo so nas sprejeli člani odbora. In zopet je bilo govora o češkem narodu, o bolgarskem narodu. Ob tej priliki vidite, se niso zmotili in nas zamenjali s Srbi, kar se je baje dogodilo ob vходу na plovdivsko razstavo: med slivnenci in jambolci je vladalo stalno nasprotstvo, — ali radi zavisti, ali radi medsebojne tekme, kdo bi vedel. Pa se zglasijo pred vhom na plovdivsko razstavo slivnenci, eden od odbornikov pa jim govori, misleč, da so jambolci, pa jih hvali na vse pretege: »Hrabri jambolci, slavni jambolci!« Slivnenci pa so se potajili, v pesti kašljajo, pomežikujejo si... Sijajen prizor!...

Stopili smo na razstavni prostor. Eden od odbornikov nas je popeljal s seboj, da bi na hitro roko dobili splošno sliko glavnih oddelkov. Toda koga pelje s seboj? — Naše turiste — prave Angleže!... Ko so ti ljudje prišli v rastlinski oddenek — jih ni bilo mogoče spraviti venkaj!

— Ivančo, Ivančo, poglej no semkajle, ali vidiš tistile tulipan, kolikšen je! — Se spominjaš, tvoja teta ima take tulpe? — se je oglašal eden od njih.

— Marika, Marika, poglej, sem poglej, ali vidiš mimozo, to je mimoza, ali jo vidiš? Ali se spominjaš tiste v atlasu, ki sem ti ga bil kupil za Veliko noč? — je vpil drugi z druge strani. — Poglej jo no, prežilko! C... c... c...! Tudi na Češkem raste prežilka, bravo! — se je oglašal tretji, prerivajoč se, da bi si ogledal prežilko.

— Hojo, roženkravta pa nikjer ne vidim — se je oglasil baj Ganjo z nezadovoljstvom v glasu, — vse skupaj ni nič vredno, če pa roženkravta nimajo! I-i, kakor pri nas! Na Balkanu! He, primojdunaj!

Član razstavnega odbora pa je ta čas stal ko na šivankah! Čakal je, da se bodo ja nabrbrali dragi gosti!...

Jaz nisem mogel vzdržati, pa sem jo mahnil iz rastlinskega oddelka in šel zijala prodajat po drugih paviljonih. V moji odsotnosti so fotografirali drage goste in drugi dan je bila slika cele skupine objavljena v nekem ilustriranem listu.

Peljali so nas na Hradčane, kjer so dvorci čeških kraljev. Pokazali so nam razne zgodovinske znamenitosti: sobico, kjer je zasedal zbor svetovalcev in je bilo odločeno, da se začne tridesetletna vojna; okno, skozi katerega so v prepad pometali češke rodoljube. V staro mestno hišo so nas peljali, v stari in novi muzej. Eno opero so odpeli v našo čast v narodnem divadlu; pa večerjo so priredili v Meštanski besedi. Odšli smo k panu Naprstku, zelo uvaževanem možu, ki se je bil svoj čas kompromitiral pri avstrijskih oblastnikih, pobegnil v Ameriko, si tamkaj nabral denarja, se vrnil v domovino, kjer sedaj živi v časteh in spoštovanju in se bavi s človekoljubjem. Lasten muzej ima in knjižnico. Gospod nas je sprejel z veseljem in gostoljubnostjo pravega Slo-

vana. Vrstili so se najprisrčnejši govori. V eni številnih sob je bila debela knjiga, v katero so obiskovalci zapisovali svoja imena. Čez nekaj časa, ko se jih je bilo že dosti nabralo okrog knjige, pa se je vsakemu mudilo, da bi čimprej pograbil pero in ovekovečil lastno ime — me je baj Ganjo pograbil za roko in me nestrpno vprašal:

— Čemu se pa podpisujejo tamkaj?

Ker sem že vnaprej vedel, da baj Ganjo ne bi bil z nobenim pojasnilom zadovoljen, ki ne bi prinašalo kako korist, sem mu v šali dejal: Kdor nima volje, da bi se še naprej sprehajal po Pragi in si ogledoval starinske znamenitosti, se lahko vpiše v to knjigo, pa bo kosil pri gospodu Naprstku.

— Tako? — je zavpil baj Ganjo — k hudiču vse starinske znamenitosti, dajte mi no hitro pero sem! Dajte ga no, malo hitreje! Morda bi pa s svinčnikom lahko? — Daj no že enkrat, mudi se mi! — in s komolci si je začel delati gaz do mize, na kateri je ležala debela knjiga. Nekoga je pohodil, z drugim sta se zaletela, potem so pa drug drugemu začeli trgati držalo iz rok, knjigo so polili s črnilom, konec koncev pa je drgetajoča, kosmata in potna baj Ganjeva roka okrasila eno od strani v knjigi z dvema zvenecima besedama:

Ganjo Balkanski

*

Cvetko nam je dejal, da ne bi rad še naprej pripovedoval.

— Povej, kako je bilo kaj na večerji. Saj si dejal, da je bila Bolgarom v čast prirejena večerja, — se je oglasil nekdo.

— Nisem bil na tisti večerji. Baj Ganjo je bil. A propos, tisti dan sva bila z bajem Ganjo pri brivcu. Tisti večer je imel namreč namen, osvajati češke dame, pa se je oprezno in vsestransko pripravljaj, da se bo prikazal v vsem svojem sijaju: kupil si je kravato, očistil si je medalje (ja, kako si pa vi predstavljate baja Ganja!) in odšla sva v brivnico, kajti po glavi in po bradi je bil precej poraščen. Sedel je na stol. Brivec ga je oprezno ogrnil z ruto in začel z delom. Skoro celo uro sva zamudila tamkaj. Kajti baju Ganju ni bilo tako lahko ustreči.

— Tukaj, tukaj; reci mu no, da tukajle, — in baj Ganjo je kazal s prstom na vrat, — tukajle naj malce pogladi, z britvijo naj malce poščegeta. In dobro naj odpira oči, tako mu reci, da mi bradavice ne prereže, ker drugače ga bo vrag vzel.

Brivec je videl v ogledalu jezo na baj Ganjovem obrazu, pa me je v mučnem položaju pogledal.

— Co pán mluví? — me je mirno vprašal, misleč, da je napravil kaj proti baj Ganjovem okusu.

— Reci mu no, naj sedaj ne kvasi kar si že bodi, — se je baj Ganjo obrnil proti meni, in to s takim tonom, ko da sva se bila pogodila, da mu bom za tolmača. — No, le povej mu, naj mi pusti bradico, in tako, bolj koničasto naj napravi, kakor jo je nosil Napoleon, si razumel? In mustače naj mi razčese, tako, da, da bodo stale pokonci ko, he-he-he! italijanskemu kralju, hi-hi-hi!, kaj ga še nisi videl naslikanega? Take naj mi napravi! No, zdaj mu pa povej!

Pa nisem imel poguma, da bi bil dobesedni tolmač skromne baj Ganjeve želje; kajti brivec bi se znašel v veliki zadregi; ni namreč

lahko z britvijo in glavnikom toliko olepšati človeka, da bi bil podoban Napoleonu III. ali pa Umbertu! In še takega kakor je baj Ganjo povrhu?!

Britje je bilo končano. Baj Ganjo je izvlekel mošnjo, odvil jermenček, jo razgrnil, segel nekam na dno, potegnil iz nje pest drobiža, nama pokazal hrbet, pa brskal in brskal med drobižem, našel nazadnje novčič in ga pomolil brivcu, kakor da bi hotel reči: »Na, naj ti bo, kar je čez, naj bo pa za napitnino!« Bil je novčič od dvajset krajcarjev. Pa mu je prišlo na misel, da se je mogoče zmotil; in da ga ne bi imeli za prostaka, je s prsti pomencal brivcu, kakor da hoče reči: »Prosim drobiž!« Brivec je za trenutek odprl miznico, vrgel novčič vanjo, vzel iz nje dva novčiča po deset krajcarjev, jih z jezo vrgel na marmornato mizo in zmanjkalo ga je nekje za vrati. Novčiča sta se strkljala na tla. Baj Ganjo je prvi trenutek nekam osupnil, čudno se mu je zdelo, toda niti ujeti nisem utegnil izraza na njegovem obrazu, ko se je že pripognil, pobral novčiča in dejal:

— Jezljivi Petko, prazna bisaga! — Beži no, bratec! Samo skubsti znajo! Predobro jih poznam! Slovani!... Prazne marnje!...

(Iz bolgarščine prevedel Tone Potokar)

ŠTUDIJA O MILČINSKEM*

MILENA MOHORIČEVA

S tem delom Belo-modra knjižnica ni omogočila samo mladi ženi, da si je utrla pot med znanstvene delavce, marveč je ustregla vsej slovenski kulturni javnosti, ki bo delu Kristine Vrhovčeve gotovo posvetila nedeljeno pozornost. Osmo leto že mineva, odkar je Fran Milčinski umrl in vendar se še ni našel nihče, ki bi nam v celoti prikazal njegovo delo in življenje. Prva se je tej dolžnosti odzvala mlada pedagoginja Vrhovčeva. Milčinskega vase zaključena, uravnovešena, k pozitivnemu delu stremeča osebnost, je nudila morda premalo zunanjih efektov in je žela premalo kričavih uspehov, da bi jo ob ropotu dneva pravilno ocenili. Mlada pedagoginja, ki je iskala poti po naši pedagoški provinci, se je morala nujno ustaviti ob Franu Milčinskem, prvem propagatorju in organizatorju otroškega varstva in mladinskega skrbstva pri nas, mladinskega sodnika, pedagoškosocialnega in narodnovzgojnega pisatelja. S presenetljivo krepkimi potezami nam je pokazala toplo, delavno in ljubeznivo-šegavo osebnost Milčinskega, ki je dobršen del svojega življenja zastavil za to, da je dejansko podprl žive, mlade ljudi v njihovem boju z življenjem in ki je zakladnico naše narodne kulture obogatil z deli, ki jih je v tem znamenju napisal. Iz njegovega literarnega dela sije sonce tople človečnosti in zdravega, nepozabnega humorja. Kako veliko vrzel je pustil Milčinski za seboj razumemo šele, če se spomnimo, da se naše skrbstvo za mladino ni premaknilo od njegovih časov in da prebivajo mladostni kriminalci pri nas še vedno pod isto streho s kaznjenci.

Vrhovčeva si je razdelila gradivo tako, da je najprej opredelila pojem vzgojnika in njegovo duševno strukturo, nato pa prešla k življenjskemu

* Kristina Vrhovec: Fran Milčinski-vzgojnik. Inavguralna disertacija. Ljubljana 1939. Belo-modra knjižnica. Str. 96, 13'5 × 20.

delu Frana Milčinskega, orisala socialnovzgojno delo mladinskega sodnika, pedagoško socialnega ter narodnovzgojnega pisatelja. Posebni poglavji je posvetila mladinskemu pisatelju in pisatelju-humoristu. Končno je podala sintetični oris vzgojnika Milčinskega.

Pojem vzgojnika in njegovo duševno strukturo nam je predstavila V. na ta način, da je postavila pred nas oris tipov, ki jih po njenem mnenju lahko predstavlja kulturni delavec. »Vsak je po svoji notranji strukturi, to je po nagnjenju in zmožnostih, že nekako določen, na katerem kulturnem področju se more udejestvovati.« Pojem in bistvo vzgojniške narave je V. skušala nakazati s šesterimi tipi in njih medsebojnimi razlikami: z ekonomskim človekom, ki išče v vseh življenjskih dobrinah njih koristnost, s človekom moči, ki hoče doseči moč in oblast nad ljudmi, s teoretskim človekom, ki sledi v svojem življenjskem delu Resnici z isto doslednostjo kot estetski človek Lepoti, s socialnim človekom, ki hoče iz ljubezni pomagati človeštvu ter z religioznim človekom, ki z vsem, kar je, »teži po zadnjem doživetju najvišje vrednote onostranskega bivanja, po Bogu.« O tem razporejanju ljudi je možno tudi zdvomiti, toda to ni primerno mesto za taka razglabljanja. Vsekakor je taka porazdelitev pregledna. V. je potegnila med temi tipi jasno črto z vprašanjem, kaj pomenja človek vsakemu izmed teh tipov. In ob njem je teoretično jasno izluščila pojem vzgojnika: »Vzgojniku je vreden človek sam na sebi, ne glede na dobrine ali vrednote, ki jih ima, in tudi ne glede na vrednote, ki mu jih posreduje. (N. pr. vzgojnik ima neposreden odnos tudi do defektnega človeka, ki ga ne bo mogel nikdar napraviti sprejemljivega za vrednote.) ... Vseh ostalih petero tipov je usmerjenih predvsem na ocenjevanje neke vrednote izven človeka, vzgojnik pa je v svojem duševnem in duhovnem snovanju usmerjen primarno do sočloveka ..., pa čeprav se imenuje sodnik, zdravnik, politik, duhovnik. To je vsebina vzgojniške narave, nekaj njen globinski profil.«

»Človeku vzgojniku je nujna pozitivna življenjska usmerjenost, ki se izraža predvsem v optimističnem svetovnem nazoru. Vzgojnik ima ‚causam finalem‘ svojega delovanja utemeljeno v bivanju človeka na zemlji, veruje v dobro v človeku in to mora in hoče priklicati na dan in pospeševati. Gospodarstvenik, politik, znanstvenik, umetnik in svečenik pa morajo biti tudi življenjski pesimisti ... Vzgojnik je vedno aktiven ... Gospodarstveniku, politiku in znanstveniku usmerja delovanje razumsko spoznavanje položaja, potreb, doslej odkritih resnic, v vzgojniku pa zaživi usmeritev dela in žive intuicije in spoznanje priskoči šele potem na pomoč. Vzgojnik se more uveljavljati v vsakem poklicu, kjer pride v stik z ljudmi. Objektivni resnici, ki jo spozna znanstvenik, ni potreben osebni pečat raziskovalca, vzgojnikovemu delu za človeka pa je ta nujen. Kdor dela hladne formule za izboljšanje človekovega položaja na zemlji, je lahko gospodarstvenik, znanstvenik ali pedagoški pisatelj, teoretik, vzgojnik pa ne.«

Delo Kristine Vrhovčeve je tako živo in zanimivo, da ga tu v izvlečku podajamo. V informacijo naših čitateljev naj tu doslovno navedemo življenjepis, ki ga je V. postavila na čelo drugega poglavja.

Oče Frana Milčinskega je bil Čeh, po poklicu davkar. Služboval je na Brdu pri Ljubljani, v Črnomlju in naposled v Ložu na Notranjskem. Tu se je rodil Fran Milčinski 3. decembra 1867. leta. Pisal se je oče prvotno Milčinsky, toda domače

prebivalstvo ni bilo kos zadnji črki njegovega imena, pa je oče spremenil svojemu imenu pisavo tako, da je ustrezala potrebam prebivalstva. Mati je bila iz Vevarjeve (Slaparjeve) družine v Lukovici pri Domžalah. Leta 1871. se je družina preselila v Ljubljano v Krakovo. Osnovno šolo je Milčinski obiskoval najprej pri sv. Jakobu. Leta 1877. je pričel obiskovati gimnazijo, ki jo je končal leta 1885., nakar se je vpisal na pravno fakulteto dunajskega vseučilišča. Po dovršenih študijah leta 1890. je stopil v službo pri sodišču. Služboval je v Ljubljani kot sodni avskultant, obenem pa je nadomestoval sodnika v Škofji Loki, Radovljici, Litiji in na Brdu. Leta 1895. je prišel za sodnega pristava v Idrijo, kjer je ostal do leta 1897. Nato se je vrnil v Ljubljano, kjer je postal leta 1902. sodni tajnik, leta 1907. deželni sodni svetnik in skoraj istočasno je prevzel tudi posle mladinskega sodnika. Leta 1918. je postal višji sodni svetnik in leta 1925. je bil na lastno prošnjo upokojen, nakar je opravljal v Ljubljani privatno odvetniško prakso. Umrli je 24. oktobra 1932.

V. nam je nato orisala Milčinskega socialnovzgojno delo, ko je opravljal službo mladinskega sodnika in prikazala tudi razvoj otroškega varstva (varovati mladino pred izprijenostjo) in mladinskega skrbstva (skrbeti za že izprijeno mladino), da najde spet pravo pot in smisel svojemu življenju) ter razvoj skrbstvenih državnih odredb pri Slovencih. Kakor vidimo, je minulo pravkar sto let, odkar je država na Slovenskem prvič posegla v to področje, in sicer z naredbo z dne 10. novembra 1839, ki je določala, kako naj varstvena sodišča skrbе za osebne razmere mladostnikov. Naredba od 31. decembra 1895 vsebuje pouk o nalogah in stališču varuhov. Program je bil, izvesti organizacijo zaščite dece in mladine s pomočjo državnih sodnikov. Naredba od 3. decembra 1899 določa, kako je treba udeležiti zaščito dece s pomočjo sodišč. Odlej se je očitno kazalo stremenje porabljeni sodnike kot delavce v zaščitni stroki. Upravna oblastva so često pozivali, naj sodnike v njihovem stremljenju podpirajo, kar je vsebina razpisa ministrstva notranjih del z dne 8. januarja leta 1900. 25. novembra 1902 sta izšli kazensko-pravni naredbi o pomiloščenju mladostnikov, 10. julija 1903 pa še naredba o kazenskem postopanju proti mladostnikom. Izšla je nato še cela vrsta naredb, da bi omejile zanemarjenost mladine s složnim delom varstvenih in kazenskih sodnikov. Kljub temu pa v podeželju ni bilo skoraj nikakega zaščitnega delovanja, ker država za to ni imela sredstev. — Kdor le nekoliko pozna ustroj in razširjenost socialnih ustanov v družbenih sistemih, ki jih vsi predobro poznamo, se temu dejstvu, pač ne bo čudil. Resnično socialno delo na široki podlagi je možno pač samo v takem družbenem redu, ki mu je človek prva in glavna skrb.

Zgodovina mladinskega sodišča v Ljubljani se začneja l. 1905. z dopisom ministrskega predsednika H. Schauerja, v katerem je poročal o pripravljalem odboru za prvi kongres za otroško varstvo na Dunaju in prosil predsednika ljubljanskega sodišča, naj določi referenta za Kranjsko. Za to so določili Milčinskega, ki je tako začel svoje teoretično, organizacijsko in praktično delo na področju mladinskega skrbstva. O njem lahko rečemo, da je prikazal problem v celoti in nakazal tudi rešitev vprašanj. Tako je zahteval na primer dom za izprijena dekleta, ki ga še danes nimamo. Okolje zaradi svojega družabnega ustroja ni nudilo sredstev za praktično izvedbo na širokem temelju. Kar pa je mogoče opraviti z delom in sposobnostjo enemu samemu človeku, to in več je storil Milčinski. Še predno se je vršil kongres, je v začetku leta 1906. že izšla prva knjižica Frana Milčinskega: »Verwahrloste und entartete Jugend in Krain«. Skrbna teoretska priprava, v njegovi knjižnici nahajamo dela Pesta-

lozzija, Komenskega, Vivesa, Salzmannia itd. — sodna praksa, bogati material, ki so mu ga pošiljali znanci juristi iz mnogih slovenskih krajev, je rodila razpravo, ki je pri nas prvič obravnavala te probleme. L. 1907. se je Milčinski udeležil kongresa na Dunaju in njegova razprava je izšla tudi v kongresnem zborniku. Milčinski je delal zelo sistematično. 15. aprila 1908 je bil ustanovni občni zbor »Društva za otroško varstvo in mladinsko skrb v sodnem okraju ljubljanskem«, ki mu je bil Milčinski šest let tajnik in ki je takrat razpredlo svojo organizacijsko mrežo po deželi. Letos bo dva in trideset let, odkar je bilo društvo ustanovljeno, a njegove podružnice ne delujejo več. Tu je jasno vidno, kaj pomeni lahko delovna sila enega samega človeka in kako so taka vprašanja v našem družbenem okolju prepuščena naključju. (Po vojni je takratni ministrski podpredsednik v prvi vladi kraljevine SHS, dr. Korošec, izdal uredbo o ustanovitvi državnega oddelka za zaščito mladine. V Beograd so poklicali tudi Milčinskega, da je svetoval pri organizaciji tega oddelka. Tudi v Ljubljani je bil ustanovljen oddelek za zaščito dece, ki pa je od takrat precej shiral. Tiste čase je bilo med Slovenci 7% popolnih sirot, polsirot in nezakonskih otrok, to je 75.000 duš.)

Mladinski oddelek je l. 1908. pri sodišču v Ljubljani ustanovil Milčinski sam in je funkcijo mladinskega sodnika vršil kot varstveni sodnik. V ugotavlja, da mu še ni sledil kongenialen naslednik. Osnove njegovega oddelka so bile sledeče: imel je v evidenci mladostnike, ki jih je jemal staršem in dajal v oskrbo, in skušal je kazni nadomestiti z vzgojo. Mladinski sodnik naj bi ne bil več sodnik prestopkov in grehov, kakor jih pojmuje zakon, ampak doraščajoči mladini pomočnik do poštenega življenja. Milčinski je upošteval družinske razmere, v katerih je otrok doraščal in je v njih iskal razlogov za njegovo iztirjenje. Informacije je dobival od občine, šole in župnišča. Klical je na sodišče očeta in mater, govoril je na samem z mladim grešnikom, ki mu je moral često podpisati svečano obljubo, da se bo popoljšal. Milčinski pri svojem delu ni kopiral Nemcev, marveč je posegel po najmodernejšem teoretiku in praktiku tedanjega časa, Američanu Lindseyu. Po njegovem vzgledu ni poznal pri svojih sodbah državnega odvetnika, ampak je bil sam zagovornik obtoženca. Otrokovo usodo je spremljal tudi še potem, ko je opravil svojo uradno dolžnost. Povezal je delo mladinskega sodišča z delovanjem šole, z učiteljem in z družino. Razlika med prakso v Nemčiji in delom Milčinskega je dvignila ime in ugled ljubljanskega mladinskega sodišča. Mladinski oddelek je bil prvi v vsej Avstriji, po njegovih izkušnjah in vzoru naj bi se ustanovili slični oddelki še v drugih, večjih mestih. Milčinski pa je tudi delal zares »brez ozira na uradne ure in prostore«.

S svojo prvo razpravo se ni zadovoljil. Poleg skrbnega študija je nadaljeval svoje propagandno in organizacijsko delo. V »Slovenskem pravniku« je l. 1910. izšel njegov spis »Iz delovanja mladinskega sodnika«, kjer je na probleme, ki se jim je posvečal, opozoril svoje poklicne tovariše juriste. V tej razpravi je postavil načelo, da bodi praktičnemu sodniku tehnika pravne vede le potrebno sredstvo za socialno delo. Na Milčinskega je v naši pedagoški javnosti opozoril že l. 1910. prof. Ozvald, ki se je na te probleme v zvezi z Milčinskim in tudi brez nje kasneje stalno povračal. V pravni literaturi pa *po* Milčinskem posveča tem problemom pozornost univ. prof. Maklecov, ki je ugotovil sledeče: »Splošno je znano, da smo še zelo daleč od praktičnega uveljavljanja novih načel

našega mladinskega prava. Nimamo niti potrebnih zavodov za vzgajanje in poboljševanje, niti zadovoljivo urejenih pomožnih organov mladinskega sodstva.« Mnogo priznanja je dala Milčinskemu tujina. Prosili so ga za prispevke, posebno zanimivo pa je, da je bil preko juristke Ane Rubašove, ki je l. 1926. v Harkovu izdala knjigo »Kinder als Mörder«, v stiku tudi z ruskim mladinskim skrbstvom. Milčinski je vedel, da delo posameznika in zasebna pomoč, ne moreta zadovoljivo rešiti teh vprašanj, zato je zaključil svojo brošuro takole: »Zdaj gre beseda državi. Gotovo je najbolj idealni in najbolj zaželeni cilj preprečiti izprijenost z odpravo socialne bede v spodnjih plasteh, ter s tem odpraviti neizobraženost in pijanstvo, ki sta z bedo v zvezi... Težišče problema pa predstavlja vprašanje, kdo bo dal sredstva za skrbstveno vzgojo otrok, katerih starši so brez slehernih sredstev.« Kljub svojemu spoznanju, da je zlo, ki se je boril proti njemu, nujna posledica socialnega sistema, je neumorno nadaljeval svoje delo in sistematično organiziral, zahteval, propagiral. Obrnil se je do organiziranega slovenskega ženstva in predaval v Splošnem ženskem društvu leta 1907. o temi: Naša zanemarjena mladina in Kranjska, oblastna ji mačeha. Naslednje leto se je tu že pokazal uspeh. Društvo je priredilo razstavo »Otrok« in izdalo knjižico pod istim imenom. Do širokih ljudskih plasti se je obrnil v Koledarju Družbe svetega Mohorja s študijo »Zanemarjena in izprijena mladina, skrb zanjo in sirotinski svet.« Nato se je obrnil še do slovenskega učiteljstva. V »Pedagoškem letopisu« je napisal informativen članek »Praktična vzgojna skrb brez vzgojnoskrbnega zakona«, v »Popotniku« je izšel članek »Stik ljudske šole z varstvenim sodiščem v boju za zanemarjeno mladino«, v »Slovenskem učitelju« in v »Dobrodelni knjižnici« je izšel spis »Vojna in mladina«, kjer se je takole vprašal: »Kaj hasnejo najsijajnejše zmage, ko je reč taka, da se sporedno z zmagami izgubljajo bitke dan na dan, in se izgubljajo na naši strani in na nasprotni, izgubljam o jih v zaledju, doma, na dušnem in telesnem zdravju prebivalstva in zlasti mladine.« V poročilu o drugem protialkoholnem kongresu v Ljubljani je objavil sestavek »Pijanec pred sodiščem«. V uradni »Laibacher Zeitung« je napisal na naslov oblasti študijo »Schulstürzer und Landstreicher«. L. 1912. je ponovno predaval v Splošnem ženskem društvu z naslovom: »Pogreški boljše družbe napram postavam«. Tu se je dotaknil načrta za moralno vzgojo našega ljudstva, kar pomenja končni višek njegovega dela. V tem desetletju je izdelal podroben teoretičen socialnovzgojni načrt, hotel praktično pomagati in nato razvil, kakor pravi V., teoretično linijo vzgojnega dela do smotra: dober in značajan slovenski človek.

Tudi pisatelj Milčinski je izhajal iz življenja in iz svojega dela, ki ga je tako globoko zasidrilo v življenju. »Kaj dela sramoto ali greh ali kazen? Grešniki smo vsi, ločimo se le po tem: nekateri imajo smolo, da padejo pravici v kremplje, drugi se ji pa srečno umikamo do konca svojih dni.« Kdo ne pozna Zločinca in Mladih zanikrnezov lastnih životopisov (Slovenska Matica 1912), ali Ptičkov brez gnezda (Mohorjeva družba 1917), ali Sejmskih tatov (Slovenske večernice 1917) in celo vrsto novel, črtic in pretresljivih zgodb. Ptički brez gnezda so leta 1937. izšli ilustrirani v drugi izdaji. Eden najlepših plodov njegovega peresa so Milčinskega pravljice: Pravlјice (Schwentner 1917, II. izd. 1921), Tolovaj Mataj (1917) in Zgodbe kraljeviča Marka (1923). Nadalje je posvetil Milčinski vso pozornost mladinskemu gledališču in lutkovnemu

odru. Volkašina, Kjer ljubezen tam Bog, Mogočni prstan, so z uspehom uprizorili v ljubljanskem Narodnem gledališču in predstavljajo osnovo našega mladinskega gledališkega slovstva. Manjše gledališke igrice O veseli nalogi. Čudodelna roka, Vesela igra o žalostni princezinji in lutkovna igra Martin Krpan mlajši, Tolovaj Mataj in rokopisni fragment Kralj Matjaž in Alenčica so vse plodovi njegove skrbi za otroški oder. Poleg tega je bil Milčinski tudi do smrti sodelavec vseh mladinskih listov. Vse njegovo delo preveva veder smeh in menda ga ni Slovenca, ki bi ne poznal gospoda Fridolina Žolne.

Ob koncu je podala V. še celoten duševni profil vzgojnika Milčinskega. Njegov odnos do človeka je temeljil na ljubezni, vrednotil je vsakega človeka in stremel je po tem, da bi pomagal ljudem do prave sreče. Njegov pogled na življenje je bil celoten, enoten, neposreden, stvaren, jasen in pristen, njegov odnos do njega pa optimističen in aktiven. Delo sta mu narekovali živa intuicija in neposredno doživetje. Cilj vzgojnega procesa v družbi mu je sreča človeka. Po njem je treba ustvariti družino, ki more nuditi prvo zatočišče človeku, vse pogoje za razmah.

Tako nam je Vrhovčeva pokazala lik Frana Milčinskega, pisatelja in človeka, čigar življenje in delo je šlo doslej nekoliko mimo nas. V tem pogledu in v marsikaterem drugem, je delo Vrhovčeve naravnost pionirsko. Ker je to prvo delo, ki ga izroča javnosti, se smemo od nje pač še marsičesa nadejati.

Termin vzgojnik, kakor marsikako drugo oznako, si je Vrhovčeva osvojila od ljubljanske pedagoške šole. Obliki mogočnost, označa in poudarja, ki jih večkrat uporablja, nikakor ne zvenijo dobro. Tudi naj bi se zavedala, da je zelo nevarno prepogosto uporabljati take besede, kot je beseda ljubezen. Bolj ko so redke, bolj se poglobi njih smisel. Sicer pa je delo vredno vse pozornosti in je kot prvenec velik obet.

S svojim delom je Vrhovčeva v polni meri dosegla svoj namen. Prikazala je osebnost Milčinskega z njegovim odnosom do človeka in življenja. Prikazala ga je neproblematičnega, zato tako zakoreninjenega v zemlji, zdravega, brez slehernega nervoznega trzanja, ki je bilo v njegovih časih moda, brez slehernega bombastičnega sredstva v rokah, treznega delavca, ki dobro pozna svoj cilj, ki pa mu ob vsakem koraku in ob vsakem srečanju s človekom zapoje duša in zazveni struna njegovega smeha. Prišel bo še čas, ki bo intenzivneje raziskaval njegove stopinje, spoznal bo v njem, ki je tako trdno povezal življenje in delo, svojega predhodnika. Takrat bodo Milčinskemu v panteonu naše kulture tudi odkazali ono mesto, ki mu po vsej pravici gre — in delo Kristine Vrhovčeve je samo znanilec tega časa.

R A Z N O

MILAN VUKASOVIČ: MISLI

Milan Vukasovič je svojevrsten mislec in pisatelj, ki mu med Južnimi Slovani ne bi znal najti podobnega. Najbolj znan je kot basnopisec, saj so prav njegove basni postale že tako popularne, da so jih uvrstili celo v šolska berila in čitan-

ke. Stoji, da je basen tista književna zvrst, ki je dandanašnji skoraj nihče več ne goji. Vukasinič pa se je posebej posvetil prav pisanju basni, poglobljenih basni s problematiko naših dni. Sicer je pa konec koncev človek vedno le človek, pa če je živel za časa Ezopa, La Fontaina

ali pa danes. Vsekakor je moral pisatelj imeti poseben razlog, pa tudi predispozicijo, če se je z vso silo zavrtal prav v studij živalskega sveta in obenem in istočasno — to posebej podčrtavam — v človeka in njegove postopke. Vukasovićeve basni so opazke, sentence, podane v umetniški obliki in neskončno daleč od morebitnega moraliziranja ali hotene poučljivosti. Ne, tega v njegovih delih ni. So samo refleksi umetnikovega doživljanja stvari in človeka v svetu v njihovih večnih odnosih in medsebojnih trenjih. Vukasović povsod in ob vsaki priliki išče resnico, hoče svobodo, pa zato logično nastopa proti vsem negativnim lastnostim v človeku, toda vedno na način, ki je daleč od vsake tendence. On je prav za prav razširil in poglobil, pa tudi poseda-njil eklektičen način pisanja basni. Razen basni, ki so izhajale v več knjigah od l. 1911., je pisal tudi novele (»Moj gavran«, 1923, iz vojaškega življenja), pesmi v prozi (»Muzika vremena«, 1926), roman »Srž ili igra kosturova« (v posebni knjigi l. 1935.) Pred leti (1933) mu je tudi Srbska književna zadruga izdala uspel izbor z naslovom »Pripovetke i basne«, pred kratkim pa je izdal svojo deseto knjigo z naslovom »Misli«.

V tej najnovejši knjigi je pisatelj zbral svoje daljše in krajše refleksije o človeku, življenju, zavesti, duhu, misli, svobodi, pravici, moralni, poštenju, resnici, znanju, modrosti, neumnosti, narodu, skupnosti, veri, mladosti, voditelju, politiki, intelektualizmu, primitivizmu, nara-vi, ustvarjanju, umetnosti, civilizaciji in filozofiji, ob koncu pa je dodal za nameček še 14 strani raznih drugih. Te misli je objavljala zadnja leta zlasti v »Srbskem književnem glasniku« in v »Narodni odbrani«, sedaj jih je pa uredil in pregledno razdelil. Nastajale so pa skozi dolgo vrsto let in so rezultat njegove vedno žive misli. Proti človeku je Vukasović sorazmerno zelo pesimistično razpoložen, proti njegovim lastnostim namreč. Bori se — zopet ne direktno — za boljši svet, v katerem bi človek veljal samo toliko, kolikor se drži svoje vesti in resnice. Vsi ti zaključki so čisto razumljivi, če upoštevamo čas, v katerem živimo, in razmere in ljudi z njimi, kakršni so danes. Iz osebnih pogovorov s pisateljem lahko trdim, da sem redko naletel na človeka s tako fanatično vero v zmago resnice in svobode v višjem smislu, ki bi združeni bili podlaga novemu človeku.

Ob koncu naj omenim le še toliko, da spada Milan Vukasović po letih med starejše srbske pisatelje (rodil se je v Beogradu l. 1882), dasi bi mu človek ne prisodil toliko let. Zanimivo je tudi to, da

je po očetu Slovenec, po materi pa Srb. Posvetil se je bil vojaški karieri, po svetovni vojni pa je odšel v Pariz študirat književnost in je poseben prijatelj Philéasa Lebesgueja. Zadnja leta se je iskreno trudil za ustanovitev enotne književniške organizacije v Jugoslaviji in je v ta namen večkrat obiskal Ljubljano in Zagreb. T.P.

BRANKO ČOPIĆ

Prvi izraziti pripovednik Bosenske Krajine je bil Peter Kočić, ki je med svetovno vojno umrl v Beogradu. V dveh knjigah z naslovom »S planine i ispod planine« in v tretji (»Jauci sa Zmijanja«) je prikazal ljudi iz tistega kota zapuščene Bosne med Banjaluko in Bihaćem, dočim je v klasičnem »Jazavcu pred sudom« ustvaril sijajno politično-socialno satiro, ki je doživela dolgo vrsto izdaj. Mladi Branko Čopić je v nekem smislu njegov naslednik.

Ker je pri nas še docela neznan, ga bom na kratko predstavil. Rodil se je v vasi Hašani blizu Bosenske Krupe l. januarja l. 1915., hodil v nižjo gimnazijo v Bihać, odšel kasneje na učiteljske v Banjaluko, potem pa v Sarajevo in Karlovac. Po končani srednji šoli je živel eno leto kot brezdomec in se nazadnje zatekel v Beograd, začel po malem pisateljvati in se jeseni l. 1936. vpisal na filozofsko fakulteto, kjer še danes študira čisto filozofijo. Razen številnih kratkih novel, s katerimi redno zalaga beograjsko »Politiko«, je izdal do sedaj dve knjigi kratke proze, »Pod Grmečom« (1938) in »Borci i bje-gunci« (izšla tik pred božičem 1939). Ukvarja se tudi z mladinsko prozo.

Takoj s svojo prvo knjigo je zbudil splošno zanimanje. Začel je s prikazovanjem enostavnih, vsakdanjih dogodkov svojega ožjega rojstnega kraja, slika malega človeka, ki se bori za skorjico kruha, človeka iz Bosenske Krajine, ki je neuk, z malim zadovoljen, pošten, toda večni siromak. Videz je, da je pisatelj sam zra-stel iz tega okolja trpečih in ponižanih, pa sedaj s polnimi prgišči sipa pred nas mukotrpne usode ljudi iz teh pogosto pustih, gozdnatih krajev, kjer žive med seboj pomešani pravoslavci in muslimani, dočim je katolikov manj. Pa pustimo govoriti samega pisatelja, ki je v novelici »Veliki roždanik Mališe Serdara« tako izklesano podal usodo človeka pod planino Grmeč. Takole pravi: »...Svako dijete, bilo muško bilo žensko, rodjeno u ovijem selima pod Grmečom doživjeće patnju veliku; do groba prevrtaće crnu zemlju i svoju sreću u njoj tražiti, a često i suva ljeba željno biće. Velike će ga napasti snalaziti i od ljudi, i od zvijeri, od ale

i vrane, od nepogoda nebeskije' i boleština raznije' koje će 'arati po domu njegovu. Snopove njegovog žita i naviljke njegova sijena, njegov trud i znoj, gutate nečija nevidljiva nezasitljiva usta, a on će se dane i godine tako boriti, jer u njemu je snaga zemljina, i živjeće i braniće se jalovim i pustim nadanjima u dolje dane. Golemo će biti stradanje njegovo, a niko to neće ni čuti ni znati, ni razumjeti...»

Taka je knjiga »Pod Grmečom« s trindvajsetimi kratkimi proznimi zapisi. Realistično je podano življenje kmečkoga človeka, s skupimi, zgoščenimi potezami, toda globoko in občuteno. Karakteristično je, da je Čopić začel v samem začetku zajemati iz svojih mladostnih spominov. Tako je delalo največ velikih pisateljev. Kajti samo tisto, kar je z grenkostjo doživeto, kar je del človeka samega, iz česar je izšel in kar mu je najbližje, je mogoče res globoko in občuteno tudi podati. Čopić je šele na začetku svoje literarne poti. Toda začetek je pozitiven. Pisatelj je pokazal, da ume zagrabiti gradivo, da ga zna celo umetniško podati, manjka mu samo še razvitosti. širine, pravega epičnega pripovedovanja v širokem smislu. Zato bo moral vsekakor seči bolj na široko, zajeti življenje na širši ploskvi in napisati tekst s kompliciranejšim dogajanjem, zbrati več usod v eno delo.

Druga zbirka z naslovom »Borci i bje-gunci«, ki je izšla pred dvema mesecema, pomeni napredek v nakazanem smislu. Sicer je tudi tu zbral dva in dvajset svojih proznih drobcev, ki pa so razvrščeni pod dva širša naslova: Nasradin-hodža u Bosni in Težačko pleme. Prvi cikelus o Nasradin-hodži, v katerem je predstavljen muslimanski živelj ali bolje rečeno element Bosenske Krajine, prijetno dirne človeka, Tip Nasradin-hodže, ki je v svoji prvotnosti lokava, zvita osebnost, je tukaj predstavljen v obliki dobrega, altruističnega človeka, ki bi rad vsem pomagal, pa sam ničesar nima in radi svoje dobrote trpi za druge, točno tako, kakor je napisal Čopić: »Smiješan u svojoj velikoj dobroti i nespretnim pokušajima da ispravi ono što su božji i ljudski zakoni iskri-vili i naopako postavili, a nesrečan i tužan zbog zla i nevolja što su se u svijetu zacarile i tištale nezaštićen i goloruk narod, živeo je tako Nasradin-hodža bo-

reći se poput svijeće kojoj srce daje svu snagu in svijetlost.« To je prav za prav travestija pravega in zlasti v Bosni tako dobro znanega Nasradin-hodže, kajti v Čopićevi imaginaciji je postal borec za pravico in boljše življenje.

V drugem delu »Težačko pleme« je prikazano mukotrpno življenje »begunca« Martina Peulića s številnimi epizodami, pripetljaji, ki jih je pisec tako nazorno podal. V teh drobcih je sijajno razsvetlil vse mogoče tegobe, stare navade, pa tudi male radosti tega nesrečnega ljudstva. Zadnja novelica, v kateri je predstavljen Martin, kako v ostri zimi zapusti svojo skromno kočico in v snežni noči hiti na pot, pobirat bukov panj, ki je nekomu padel z voza — vse to se Martinu samo tako zdi — pa zaide in ostane v snegu, zmrzne, je podana s takim ognjem in prepričljivostjo, da človeka prevzame. Samo leskov grmič je bil, Martin pa misli, da objema bukov panj, ki ga greje in oživlja, kajti »panj je v Martinovem naročju postal velik kakor Grmeč in ves svet gori ob njegovem ognjenem srcu«.

Posebej moram opozoriti na Čopićev jezik, ki je pristno bosenski, izbran, dasi ponekod teže razumljiv radi pokrajinskih, dialektičnih besedi in oblik. Stilistično pa se bo moral še otresti raznih pleonazmov, ki ponekod motijo bravca. Videti pa je, da se bo iz Čopića razvil pisatelj večjega stila. T. P.

STOLETNICA SKLADATELJA ČAJKOVSKEGA

7. maja bodo letos praznovali stoletnico rojstva slavnega ruskega skladatelja Petra Iljiča Čajkovskega. Izšla bo akademska izdaja njegovih kompozicij v tridesetih zvezkih. Poleg tega bodo izšle številne študije, ki bodo obravnavale njegovo življenje in delo. V njegovem rojstnem kraju Votkinsku bo urejen muzej Čajkovskega.

M. M.

MUZEJ MAJAKOVSKEGA

V nekdanjem stanovanju Majakovskega so v Moskvi otvorili razstavo njegovih del, rokopisov in pisem ter vsega gradiva, ki spominja na tega pesnika. Soba, v kateri je živel, je opremljena prav tako, kakor je bila za živih pesnikovih dni.

M. M.

**Salda-konte, štrace, journale,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

Klišaje
 vse
 vrste
 po
 fotogra-
 fijah
 in
 risbah
 izvršuje

**Klišarna
 St. Deu**
 Ljubljana, Galmatinova ul. 13

Tiskarna Merkur

LJUBLJANA, GREGORČIČEVA UL. 23

SE PRIPOROČA ZA CENJ. NAROCILA, KI JIH BO IZVRŠILA HITRO,
 LICNO IN PO ZMERNI CENI / TISKA KNJIGE, BROŠURE, CASOPISE,
 REVIJE, KUVERTE, MEMORANDE, RACUNE, LETAKE, LEPAKE,
 POSETNE KARTE, LETNA POROCILA, VSTOPNICE, VABILA ITD.
 VSE TISKOVINE TISKA V ENI ALI VEČ BARVAH

V LASTNI ZALOZBI IZDAJA: »SLUŽBENI LIST KRALJEVSKE BANSKE
 UPRAVE DRAVSKE BANOVINE« IN »ZBIRKO ZAKONOV IN UREDB«,
 KATERE SEZNAM VAM NA ŽELJO DOPOŠLJE

TELEFON 25-52